

Itsenäistyvän nuoren jälkihuoltomalli

Haapajärven sosiaalitoimen lastensuojelussa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU

sosiaalialan koulutusohjelma

sosiaaliohjaajan suuntautumisvaihtoehto

Opinnäytetyö

Syksy 2008

Sanna Lehto

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

LEHTO, SANNA:

Itsenäistyvän nuoren jälkihuoltomalli Haapajärven sosiaalitoimen lastensuojelussa

Sosiaaliohjaajan opinnäytetyö

50 sivua, 9 liitesivua

Syksy 2008

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön aiheena on lastensuojelun jälkihuolto itsenäistyvien nuorten kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena on mallintaa 18 vuotta täyttäneiden sijaishuollon päättävien nuorten jälkihuoltoprosessia Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa. Tavoitteena on luoda tutkimuskirjallisuuteen perustuva jälkihuoltoprosessia jäsentävä ja työskentelyä yhtenäistävä jälkihuoltomalli sekä käytännön työtä helpottava jälkihuollon suunnitelmalomake. Opinnäytetyö on toiminnallinen.

Opinnäytetyön tilaajana ja toimeksiantajana toimii Haapajärven kaupungin sosiaalitoimi. Jälkihuollon nykytilan selvittämiseksi olen keskustellut jälkihuollosta sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sosiaalityöntekijät kaipaavat työn sujuvuuden ja onnistumisen tueksi selkeää toimintamallia nuorten tukemiseksi jälkihuollossa. Tutkimuskirjallisuudesta keskeisimpänä jälkihuollon haasteena esiin nousi nuorten kokemus jälkihuollon viranomaislähtöisyydestä, nuorten epätietoisuus oikeuksistaan ja sitoutumattomuus jälkihuollosta tehtyihin suunnitelmiin.

Opinnäytetyön tuotoksena olen kehittänyt Haapajärven sosiaalityön lastensuojelun jälkihuoltoon prosessi- ja toimintamallin sekä jälkihuoltosuunnitelmalomakkeen. Prosessimalli kuvaa jälkihuollon kokonaisuutta, toimintamalli havainnollistaa jälkihuoltoprosessin etenemistä vaiheittain kaavion ja kirjallisen selvityksen muodossa.

Jälkihuolto on aiheena ajankohtainen. Vuoden 2008 alusta voimaan astuneen uuden lastensuojelulain myötä jälkihuoltoon oikeutettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut. Jälkihuoltoa ja sen toteutumista on tutkittu verrattain vähän. Jatkotutkimuksena voitaisiin tutkia nuorten kokemuksia jälkihuollon onnistumisesta ja tuen riittävydestä. Mielenkiintoista olisi myös tutkia jälkihuollosta kieltäytyneiden nuorten mielipiteitä.

Opinnäytetyön ohjaajana toimii Kari Malin.

Avainsanat: lastensuojelu, huostaanotto, sijaishuolto, jälkihuolto, nuoruus, it-

senäistyminen

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

LEHTO, SANNA:

After care process of youngster who is becoming independent in Haapajärvi social services child welfare

Bachelor's Thesis in Social Services

50 pages, 9 appendixes

Fall 2008

ABSTRACT

The subject of this thesis is child welfare's after-care with young people who are becoming independent. The purpose of the thesis is to model the after-care process of Haapajärvi social services child welfare of 18 year olds whose foster care period is ending. The aim is to create an after-care model based on research literature which structures the process of after-care and unifies the work leading to it and to produce a scheme form which helps the practical work of after-care. This thesis is functional.

Haapajärvi city's social service is the subscriber and client of this thesis. About the means of working out the current state of after-care I have discussed about after-care with social workers. For the fluency and success of their work social workers need a clear operations model to support youngsters in after-care. From the research literature the main challenge for after-care was youngsters' experience of authorities, uncertainty on their own rights and non-alignment to the plans for after-care.

As a result of this thesis I have created a process and operations model and a scheme form of after-care for the use of after-care in Haapajärvi social services child welfare. The process model depicts after-care as a whole, the operations model illustrates the progress of after-treatment in stages in the form of a chart and a written clarification.

After-treatment is a current subject. The number of children and youngsters entitled to after-care has increased due to the new child welfare law which came into operation in the beginning of 2008.

After-care and its implementation has been studied relatively little. Youngsters' experiences of the success and adequacy of support in after-care could be looked at in a further study. It would also be interesting to study the opinions of young people who have declined after-care.

The instructor of this thesis is Kari Malin.

Key words: Child welfare, taking into custody, foster care, after-care, youth, become independent

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	NUORUUS – SIIRTYMÄVAIHE LAPSUUDESTA AIKUISUUTEEN	4
2.1	Nuoruuden kehitystehtäviä	4
2.2	Vapauden ja vastuun tasapaino	6
2.3	Uusi mahdollisuus	7
2.4	Nuorten pahoinvointi ja suhtautuminen auttajiin	8
3	LASTENSUOJELU	10
3.1	Lastensuojelulaki	10
3.2	Avohuollon tukitoimet	11
3.3	Huostaanotto ja sijaishuolto	12
4	JÄLKIHUOLTO	14
4.1	Sijaishuollosta jälkihuoltoon	16
4.2	Psykososiaalinen tuki	17
4.3	Taloudellinen tuki ja asuminen	18
4.4	Koulutukseen ja työelämään sijoittumisen tukeminen	19
4.5	Tukeminen harrastustoiminnassa ja muu tuki	20
4.6	Lähiverkoston tukeminen	20
4.7	Jälkihuollon päättyminen ja arviointi	21
4.8	Jälkihuollon haasteet	22
4.9	Jälkihuollon tavoitetilä	25
5	JÄLKIHUOLTO HAAPAJÄRVEN SOSIAALITOIMEN LASTENSUOJELUSSA	27
6	HAAPAJÄRVEN SOSIAALITYÖN JÄLKIHUOLTOMALLI	30
6.1	Jälkihuollon suunnittelu	32
6.1.1	Jälkihuollon verkostopalaveri	33
6.1.2	Jälkihuoltosuunnitelma	35
6.2	Nuoren ja lähiverkoston tukeminen	37
6.3	Jälkihuollon päättyminen ja loppuarviointi	39
7	YHTEENVETO	42
7.1	Pohdintaa opinnäytetyön tuotoksista	42

7.2	Pohdintaa jälkihuollosta	44
7.3	Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kasvun arviointia	45

LÄHTEET		47
---------	--	----

Liite 1 Haapajärven kaupungin sosiaalityön jälkihuollon toimintamalli

Liite 2 Haapajärven kaupungin sosiaalityön jälkihuoltosuunnitelma

1 JOHDANTO

Lastensuojelu on kokenut suuria muutoksia uuden lastensuojelulain astuttua voimaan 1.1.2008. Uudella lailla pyritään entistä tehokkaammin varmistamaan lapsen oikeus nauttia erityistä suojelua yhteiskunnassa. Huostaanotto ja lapsen sijaishuollon järjestäminen kodin ulkopuolella on yhteiskunnan viimesijaisin ja rankin tapa puuttua yksittäisen perheen elämään lapsen edun ja erityisen suojelun toteutumisen varmistamiseksi. Yhteiskunnan velvollisuus on kantaa vastuu raskaasta toimenpiteestä loppuun asti. Sijaishuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta, mutta yhteiskunnan vastuu huolehtia nuoresta jatkuu jälkihuollon velvollisuuksin aina 21 ikävuoteen ja tarvittaessa vieläkin pidempään.

Jälkihuolto on lastensuojelulain mukainen sijaishuollon jälkeinen tukitoimi, joka kuuluu kunnan velvollisuuksiin järjestää. Jälkihuollon tavoitteena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeentulevaksi ja itsenäiseksi aikuiseksi, jolla on oma lähimmäisverkosto tukenaan (Känkänen & Laaksonen 2006, 46). Lastensuojelulaki määrittää jälkihuollon raamit: tuen on oltava yksilöllistä ja riittävää, lapsen tai nuoren todellisiin tarpeisiin perustuvaa. Käytännössä laki kuitenkin jättää vastuun jälkihuollon sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta kunnille ja jälkihuollosta vastaaville sosiaalityöntekijöille. (Lastensuojelulaki 76§.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on mallintaa 18 vuotta täyttäneiden sijaishuollon päättävien nuorten jälkihuoltoprosessia Haapajärven sosiaalitoimen lastensuojelussa. Tavoitteena on luoda jälkihuoltoprosessia kuvaava jälkihuoltomalli sekä suunnitelmapohja sosiaalityöntekijän, jälkihuoltonuoren ja jälkihuollossa mukana olevan viranomais- ja läheisverkoston työskentelyn ja toimivan yhteistyön tueksi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kaipaavat selkeää yhteistä toimintamallia nuorten ja lähiverkoston tukemiseksi sekä jälkihuoltoprosessin läpiviemiseksi. Jälkihuoltoon oikeutettuja lapsia ja nuoria Haapajärvellä on tällä hetkellä kahdeksan. 18-21-vuotiaiden itsenäistyvien nuorten määrä on kaikista jälkihuoltoon oikeutetuista suurin. Täysi-ikäisten saavuttaneiden nuorten kanssa työskentely on

haasteellista ja se vaatii myös työntekijältä paljon. Tämän vuoksi tarve nimenomaan nuorten jälkihuollon mallintamiselle on olennainen. Opinnäytetyön tuotoksena syntyvät prosessi- ja toimintamalli sekä jälkihuoltosuunnitelmalomake perustuvat toimeksiantajan esittämien toiveiden lisäksi lastensuojelulakiin, jälkihuollon laatukriteereihin sekä tutkimuskirjallisuuteen. Jälkihuolto on aiheena ajankohtainen uuden lastensuojelulain astuttua voimaan vuoden 2008 alussa. Jälkihuoltoa koskevia tutkimuksia ja selvityksiä on valtakunnallisesti katsoen tehty verrattain vähän, eikä kyseisen kunnan jälkihuoltotyö ole ollut aikaisemmin opinnäytetyön aiheena. Olen myös ammatillisesti hyvin kiinnostunut lastensuojelusta ja nuorten kanssa tehtävästä työstä.

Jälkihuoltoa käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta nousee esiin kehittämistarpeita ja tulevaisuuden haasteita nuorten kanssa tehtävälle jälkihuoltotyölle. Jälkihuollon toteutumisessa on aluellista kirjavuutta ja epätasa-arvoa (Känkänen & Laaksonen 2006, 45). Nuoret kritisoiivat jälkihuollon viranomaislähtöisyyttä ja epätietoisuutta heille kuuluvista oikeuksista ja palveluista (Vääri 2006, 57). Sosiaalityöntekijät kokevat työtä hankaloittavana tekijänä täysi-ikäisten nuorten sitoutumattomuuden ja resurssien vähyyden. Jälkihuollon asiakassuunnitelmat eivät ole realistisia, nuoren tarpeisiin perustuvia, jos niitä on ylipäättään edes tehty (Känkänen & Laaksonen 2006, 45). Lastensuojelun Keskusliiton koordinoimassa Laituri-hankkeessa vuonna 2004 on luotu sijaishuollon laatukriteerit. Laatukriteereillä on pyritty ta-soittamaan sijaishuollon epäkohtia ja edistämään lastensuojelun laadunhallintaa valtakunnallisesti. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004).

Opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat nuoruus ja itsenäistyminen, lastensuojelu ja erityisesti jälkihuolto. Nuoren itsenäistymistä ja siirtymävaihetta lapsuudesta aikuisuuteen tarkastelen teoriaosassa lähinnä Robert J. Havighurstin kehitystehtäväteorian pohjalta. Nuoruus ja itsenäistyminen ovat herkkää ja riskialtista aikaa etenkin lastensuojelunuorelle. Toisaalta sijaishuolto ja jälkihuolto antavat nuorelle myös uuden mahdollisuuden ensiarvoisen tärkeään turvalliseen aikuissuhteeseen, jonka turvin voi tehdä uusia reittivalintoja elämässään. Jälkihuolto on osa lastensuojeluprosessia. Tarkastelen teoriaosassa erityisesti jälkihuoltoa itsenäistyvän

nuoren tukena, mutta myös lastensuojelun kokonaisuutta ja jälkihuoltoa edeltäviä lastensuojelun toimenpiteitä.

Sosionomin (AMK) koulutuksella voi toimia jälkihuollossa esimerkiksi perhe- tai nuorisokotiohjaajana, perhetyöntekijänä, sosiaali-ohjaajana sosiaalitoimistossa, tuetun asumisen tai nuorisotyön ohjaajana.

2 NUORUUS – SIIRTYMÄVAIHE LAPSUUDESTA AIKUISUUTEEN

Nuoruus on ajallisesti pitkä jakso ihmisen elämänkaareissa, yksilöllisesti se voi kestää toistakymmentä vuotta. Nuoruus voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen; varhaisnuoruus, keskinuoruus ja myöhäisnuoruus. Jaot näiden vaiheiden välillä eivät ole yksiselitteisiä ja ikävuosiin sidottuja, mutta niiden kehityksellinen sisältö vaihtelee huomattavasti. Nuoruuden voidaan katsoa alkavan biologisen kehityksen selkeistä muutoksista, puberteetin alkamisesta. Lapsen kehon kasvu ja sukupuoli-kypsytyden kehittyminen muuttaa nuoren suhtautumista itseensä ja ympäröivään maailmaan. Lukuisat roolimutokset, irtaantuminen lapsuuden kodista ja itsenäistyminen kuuluvat nuoren yksilölliseen kehityskulkuun. Nuoren asteittain tapahtuvaa kehitystä ohjaavat paitsi biologiset, myös psykologiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Näiden vaikuttavien tekijöiden summana nuori muodostaa oman käsityksensä maailmasta ja ihmisenä olemisesta. (Nurmi 1997, 256-257.)

2.1 Nuoruuden kehitystehtäviä

Nuoruus on eräänlainen pääsykoevaihe elämässä. Nuoren on suoriuduttava tietyistä kehitystehtävistä siirtyäkseen onnistuneesti lapsuudesta aikuisuuteen. Psykologiassa näitä kehitystehtäviä ja rooli siirtymiä on tutkittu paljon. Yhteistä kaikille teorioille on, että ne määritellään aikuisuudesta käsin, niiden yhteisenä tavoitteena on aikuisuus. Robert J. Havighurst on luonut 1940-luvulla kehitystehtäväkäsitteen. Kehitystehtäväteorialla hän on pyrkinyt vastaamaan siihen miten yksilön kasvu ja kehitys nivoutuu yhteen ympäristön taholta tuleviin yksilöön kohdistuviin vaatimuksiin, rajoituksiin ja tarpeisiin. (Kuusinen 1997, 311.)

Aaltonen ym. (1999) nimittävät nuoren ja hänen lähiympäristönsä yhdessä asettamia tavoitteita kehityshaasteiksi. Kirjoittajat kritisoivat kehitystehtävien luettelamisen olevan yksipuolista, sillä jokainen yksilö pyrkii kehittyessään myös itse asettamaan elämälleen tavoitteita, joihin pyrkiä, enemmän tai vähemmän tiedostetusti. Tavoitteet ja kehitystehtävät muuttuvat haasteiksi, kun nuorta kuunnellaan ja

tavoitteita pohditaan yhdessä nuoren ja hänelle läheisten ja tärkeiden ihmisten kanssa. Näin ne muodostuvat ympäristön asettamien odotusten, mahdollisuuksien ja tuen sekä yksilön omien voimavarojen, tarpeiden ja valintojen pohjalta. (Aaltonen ym. 1999, 19-20.) Jälkihuoltotyön onnistumisen kannalta keskeistä on nuoren omiin tarpeisiin ja kykyihin pohjautuva yhdessä tehty suunnitelma nuoren itsenäistymisprosessin tukemiseksi.

Havighurstin teoria on kehitysteoria, jonka mukaan yksilön kehitystä säätelee yksilön rakenteellisten kasvuvoimien ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus. Havighurst korostaa kehityksessä yksilön kykyä sopeutua sosiaalisiin odotuksiin ja paineisiin. Jälkihuollon kannalta olennainen vaihe Havighurstin kehitystehtäväteoriassa on myöhäisnuoruus, joka sijoittuu ikävuosien 16 ja 23 välille. Myöhäisnuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä on neljä; emotionaalinen riippumattomuus omista vanhemmista, parisuhteeseen valmistautuminen, uranvalinta ja ammattiin valmistautuminen sekä yksilöllisen eettisen ja moraalisen uskomusjärjestelmän kehittäminen. Myöhäisnuoruuden jälkeen 23-35-vuotiaan nuoren aikuisen kehitystehtäviä ovat elämäntoverin valitseminen, perheen perustaminen, yhteisen talouden hallinta, työelämään osallistuminen ja työuralla eteneminen sekä kansalaisvelvollisuuksien omaksuminen. (Kuusinen 1997, 313-316.) Jälkihuollolla on kauaskantoiset tavoitteet tukea nuorta pärjäämään elämässään myös jälkihuollon päätyttyä, joten myös nuoren aikuisen kehitystehtäviin keskittyminen jälkihuollossa on perusteltua.

Aikuistuvan nuoren on luotava uusi käsitys omista vanhemmistaan ja muista aikuisista. Nuori hyväksyy ja ymmärtää, etteivät vanhemmat ole kaikkivoivia ja kaiken osaavia superyksilöitä, vaan tavallisia erehtyviä ihmisiä virheineen ja vahvuuksineen. Nuori alkaa muodostaa omaa käsitystään ihmisenä olemisesta ja sosiaalisten vertaisryhmien merkitys kasvaa. Havighurstin kehitystehtäväteorian mukaan nuoren tehtävänä on muodostaa oma yksilöllinen, aiemmista auktoriteeteista itsenäinen, eettinen, moraalinen ja ideologinen uskomusjärjestelmä. Lapsen moraaliuskomukset perustuvat siihen, mitä omat vanhemmat ja muut aikuiset pitävät oikeana. Nuoren on muodostettava oma riippumaton arvomaailmansa, jonka mukaan hän voi alkaa rakentaa omaa maailmankatsomustaan. Vaikka kulttuurinen

vaikutus on muuttanut käsityksiä parisuhteesta, on pysyvään parisuhteeseen valmistautuminen edelleen tyypillistä myöhäisnuoruuden kehitykselle. Nykyisin ihmisille kuitenkin sallitaan aiempaa enemmän vaihtoehtojen etsintää ja kokeiluja myös parisuhteessa. Vaikka kulttuurin ja työelämän muutokset ovat muuttaneet työn ja uran roolia yksilön elämässä, on ammatinvalinta silti tärkein myöhäisnuoruuden ja nuoren aikuisen elämänrakenteita jäsentävä prosessi. Uranvalinta on merkittävä osa emotionaalisen riippumattomuuden kasvua ja kehitystä. Lisäksi se on edellytys itsenäisen elämän suunnittelulle ja toteuttamiselle. Työuralle pääseminen tai sinne asettuminen ei kuitenkaan ole enää niin kovin yksinkertaista ja nuoren on usein valmistauduttava jatkuvaan kouluttautumiseen taloudellisten ja työelämän muutosten vuoksi. (Kuusinen 1997, 313-314.) Ikään liittyvät rooli-odotukset ja kehitystehtävät ovat sosiaalisesti määräytyneitä ja niihin vaikuttavat paitsi historiallinen aika, jossa nuori elää, myös yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja sukupuoleen liittyvät erot (Nurmi 1997, 261).

2.2 Vapauden ja vastuun tasapaino

Nuoren itsenäistymisprosessi on tasapainoilua vapauden, vastuun ja turvallisten rajojen välillä. Nuori tarvitsee aikuisen tukea ja kannustusta, rakkautta ja rajoja. Turvallisten rajojen puitteissa nuori voi löytää vapauden ja vastuun välisen tasapainon. (Aaltonen ym. 1999, 15.) Onnistuneen jälkihuollon tavoitteena on saattaa nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi. Myös tässä suhteessa vapauden ja vastuun välisen tasapainon löytäminen on keskeistä.

Havighurst on pohtinut nuoruuden kehitysteoriassaan vapauden ja vastuun välistä suhdetta. Aikuistuminen, aikuisuuteen siirtyminen tuo mukanaan huomattavasti aiempaa enemmän vapautta päättää omasta elämästään ja asioistaan. Vapaus on kuitenkin välittömässä yhteydessä vastuuseen; vastuun määrän tulisi kasvaa samassa suhteessa vapauden kanssa. Raitasen (2001) mukaan vapauden ja vastuun tasapaino syntyy oikeanlaisen vapauden käyttämisestä. Oikeanlainen vapauden käyttäminen määrittellään aikuisuuden näkökulmasta, eikä vapauttaan väärin käytävä ole saavuttanut aikuisuuden vaatimuksia. Vapauden oikeanlaisen käyttämisen

omaksuminen edellyttää elämänhallintaa. Elämänhallinta puolestaan tarkoittaa kykyä löytää kultainen keskitie perimiensä kykyjen ja ympäristön tarjoaman tuen, mutta myös pakkojen, vaatimusten, haasteiden ja odotusten välillä. Raitanen jakaa elämänhallinnan sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Elämänhallinnan sisäinen puoli tarkoittaa nuoren kykyä itsekontrolliin, vastuunottoon, valintojen tekkoon, joustavuuteen ja epävarmuuden sietämiseen. Elämänhallinnan ulkoinen puoli taas tarkoittaa kykyä institutionaalisten keinojen kartuttamiseen, eli yhteiskunnassamme tärkeinä pidettyjen arvojen, esimerkiksi koulutuksen, ammatin ja työn hankkimiseen. Nuoruudelle ominaista on, että vaikka aikuisuutta ihannoidaan ja tavoitellaan, ei ulkoisesti vallalla olevaan nuoren aikuisen ihannekuvaan koulutukseen ja työhön liittyvine saavutuksineen haluta sitoutua välittömästi. Vapaa elämäntyyli on houkutteleva vaihtoehto ja luo näin ristiriidan aikuisuudelle ominaisen vapauden oikeanlaiselle käyttämiselle. (Raitanen 2001, 205-206.)

2.3 Uusi mahdollisuus

Ammattikirjallisuudessa nuoruutta on toisinaan verrattu varhaislapsuuteen. Nuoruudessa käydään läpi samankaltaisia minän rakenteeseen ja persoonallisuuteen liittyviä prosesseja, kuin pieni lapsi käy ensimmäisten elinvuosiensa aikana. Yhtä lailla vauva kuin nuorikin tarvitsee ympäristönsä ja turvallisen aikuisen varaukse- tonta tukea. Sekä varhaislapsuus että nuoruus ovat ympäristön vaikutuksille altista aikaa. Nuoruuden ja varhaislapsuuden kehityskulkua voidaan tarkastella Margaret Mahlerin kehitysteorian kautta. Mahlerin varhaislapsuuden kehitysvaiheita koskevan teorian separaatio-individuaatio-prosessissa lapsi saavuttaa vanhemmistaan psyykkisen riippumattomuuden ja löytää sisäisen yksilöllisyyden. Nuoren itsenäistymisprosessissa voidaan tunnistaa samat kehitysvaiheet. Kehonkaavan muodostumis- ja eriytymisvaiheessa nuori totuttelee muuttuvaan vartaloonsa, on ujo ja epävarma. Harjoitteluvaiheessa nuori harjoittelee itsenäistä päätöksentekoa ja erilaisia rooleja eri toimintaympyröissä. Vapauden tunne on voimakas, mutta nuori ei osaa vielä ottaa vastuuta kaikista tekemisistään ja luottaa siksi vanhempien apuun vaikeina hetkinä. Lähentymisvaiheessa nuorelle voi tulla pelko ja epäily omista kyvyistä pärjätä itsenäisessä elämässä ilman vanhempia. Nuori käyttää

usein siirtymäobjekteina ja voimavarojen lähteenä idoleita ja kavereita. Yksilöllisyyden kiinteytyminen ja tunnekohteiden pysyvyys – vaiheessa nuori oppii tunnistamaan voimavarojensa rajat ja oppii hallitsemaan itseään. Nuori luottaa itseensä ja selviytymiskykyynsä itsenäisessä elämässä. (Aaltonen ym. 1999, 82-84.)

Vertaamalla nuoruutta varhaislapsuuteen nuoruus kehitysvaiheena antaa nuorelle toisen mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä itseensä luottavaksi, vastuulliseksi aikuiseksi. Sijais- ja jälkihuollolla on näin ollen suuri merkitys huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten ja nuorten itsenäistymisprosessissa. Yksilöllisesti kohdennetun avun sekä turvallisen aikuisen tuen turvin vaikeankin lapsuuden kokeneella nuorella on mahdollisuus tehdä valintoja elämässään ja kasvaa täysivaltaiseksi vastuulliseksi yhteiskunnan jäseneksi.

2.4 Nuorten pahoinvointi ja suhtautuminen auttajiin

Nuorten pahoinvointi on ollut julkisessa keskustelussa yhteiskunnassamme viime aikoina. Nuorten tekemä ja kohtaama väkivalta, itsetuhoisuus, päihteiden käyttö ja alati yleistyvät ja kasvavat mielenterveysongelmat ovat nuorten kanssa työskentelevien terveydenhuollon, sosiaali- ja koulutoimen toimijoiden haasteena. Valitettavasti olemme saaneet lehdistä lukea Jokelan ja Kauhajoen kouluammuskelutapauksista, joissa omassa elämässään umpikujaan ajautunut nuori päätyy radikaaliin ratkaisuun ja tappaa kylmäverisesti koulukavereitaan ja lopuksi itsensä. Nuori mies puukotti sattumanvaraisesti valitsemansa uhrin, puolustuskyvyttömän nuoren naisen saadakseen huomiota ja päästäkseen tarvitsemaansa psykiatriseen hoitoon. Edellä mainitut esimerkit ovat harvinaisia ääritapauksia, mutta joita valitettavasti kuitenkin näyttää tapahtuvan yhteiskunnassamme yhä useammin. Vaikka yhä useampi lapsi ja nuori voi paremmin kuin koskaan ennen, on pahoinvoivien lasten ja nuorten määrä jatkuvassa kasvussa ja tilanne entistä vaikeampi (Nyqvist 2007, 13).

Psykososiaalisesti vaikeissa kasvuoloissa kasvaneilla lapsilla on kuitenkin hämmästyttävä kyky selviytyä kokemistaan traumaattisista tapahtumista. Selviytymis-

tä edistävät paitsi lapsen oma kapasiteetti myös turvalliset aikuissuhteet. (Nyqvist 2007, 15.) Turvallisen aikuissuhteen voivat tarjota myös perheen tilanteeseen puuttuneet auttajat. Sitä, miten nuoret suhtautuva auttajiin, on tutkittu verrattain vähän. Ruotsalaisen väkivaltaisissa perheoloissa kasvaneiden yläasteikäisten nuorten haastattelututkimus kuitenkin osoittaa, että nuoret suhtautuvat auttajaviranomaisiin varsin kielteisesti. Sosiaalitoimi saa moitteita luottamuksen rikkomisesta, kuuntelemattomuudesta, välinpitämättömyydestä, sitoutumattomuudesta ja jopa epäinhimillisyydestä. Nuorten koulukotitutkimus osoitti samankaltaisia tuloksia: kriittisyyttä, katkeruutta ja jopa väkivaltaisia ajatuksia auttamisjärjestelmää kohtaan. (Nyqvist 2007, 21.) Jälkihuoltoa koskevan Tupa-projektin haastatellamat nuoret tuovat myös esiin työntekijän suhtautumisen tärkeyden yhteistyön onnistumiseen ja jälkihuoltoon sitoutumiseen (Hietaniemi 2002). Ei siis ole yhdentekevää, miten nuori otetaan vastaan toimistolla tai vastaanotolla, kuinka vakavasti hänen ongelmiinsa suhtaudutaan, kuinka häntä arvostetaan ja kuinka aitoa kanssakäymisen nuoren kanssa on.

3 LASTENSUOJELU

”Lapsen tulee saada nauttia erityistä suojelua” sanotaan YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa, jonka pohjalta myös Suomi on ratifioinut lapsen oikeuksien yleissopimuksen vuonna 1991. Lapsen etua ja erityistä suojelua Suomessa määrittää YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen lisäksi lapsilainsäädäntö. Nämä yhdessä luovat ne puitteet ja raamit, joiden mukaan lapsen etu ja erityinen suojelu Suomessa ymmärretään, tulkitaan ja toteutetaan. Lastensuojelu on yhteiskunnan tarjoama palvelu, joka kuuluu kuntien velvollisuuksiin järjestää. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 3, 117.) Lastensuojelutyötä ohjaa lastensuojelulaki, joka on vastikään kokenut suuria muutoksia. Vuoden 2008 alusta astui voimaan uusi lastensuojelulaki, joka pyrkii vastaamaan entistä tehokkaammin lapsen oikeuteen nauttia erityistä suojelua.

3.1 Lastensuojelulaki

Uusi lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2008 kumoten samalla vuodesta 1983 voimassa olleen lastensuojelulain. Lastensuojelulain muutoksen lähtökohtana ovat ihmisoikeussopimukset, erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimus, lapsen ja perheen osallisuuden ja oikeusturvan sekä viranomaisten välisen yhteistyön tehostaminen ja kunnan velvollisuuksien, toimintatapojen ja koko lastensuojeluprosessin täsmentäminen. Lakiuudistuksen tavoitteena on ennaltaehkäisy, varhaisen tuen ja avohuollon merkityksen korostaminen ensisijaisina lastensuojelutoimenpiteinä. (Taskinen 2007, 7.)

Lakiuudistus on tuonut sisällöllisiä uudistuksia, vaikka päälinjat ovatkin pysyneet pääasiallisesti ennallaan. Keskeisimpiä uudistuksia ovat esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen määräajassa, viranomaisten yhteistyön tehostaminen sekä lapsen mielipiteen selvittäminen lastensuojelua koskevassa päätöksenteossa. Uuden lastensuojelulain tavoitteena on kaikkien lasten kehityksen turvaa-

minen ja ongelmien ehkäiseminen vaikuttamalla kasvuolosuhteisiin ja perheiden hyvinvointiin. Tähän tavoitteeseen vastataan ehkäisevällä lastensuojelulla, joka on yksi uuden lain asettamista sisällöllisistä uudistuksista. Lisäksi lain tavoitteena on varhaisen tuen antaminen lapsiperheiden normaalipalvelujen piirissä sekä lasten auttaminen ensisijaisesti omassa kodissaan yhteistyössä vanhempien kanssa. Lastensuojelulain mukaisesti lasten suojelu toteutuu yhteiskunnassamme siis käytännössä kolmella tasolla; vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin (ehkäisevä lasten suojelu), tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa (peruspalvelut) sekä toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lain mukaan lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto. Nykyisessä lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18-20-vuotiasta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417; Taskinen 2007, 10-13.)

3.2 Avohuollon tukitoimet

Avohuolto on osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Avohuollon tukitoimilla on tarkoitus ”edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytäntöä ja -mahdollisuuksia”. Avohuollon tukitoimiin ryhtymisen kriteerinä on lapsen kasvuolosuhteiden puutteellisuus lapsen terveyttä tai kehitystä uhkaavalla tavalla. Jos lapsi itse omalla käytöksellään, esimerkiksi koulunkäynnin laiminlyönnillä tai päihteiden käytöllä vaarantaa terveyttään tai kehitystään, on lastensuojelun avohuollon toimenpiteisiin myös ryhdyttävä. Avohuollon tukitoimien järjestäminen on kunnan sosiaalihuollon vastuulla. Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää yksin lapseen kohdistuvina, vanhempia tai koko perhettä koskevana tukitoimena. Lastensuojelun avohuollon tukitoimilla voidaan myös tukea jälkihuollon piirissä olevaa lasta tai nuorta. Avohuollon tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa, yleensä lapsen tai koko perheen ongelmien ratkaisemiseksi tai esimerkiksi vanhemmuuden tukemiseksi. (Lastensuojelulaki 34 §; Rätty 2007, 202.)

Avohuollon tukitoimet voidaan jakaa palveluihin, taloudelliseen tukeen ja avohuollon tukitoimena tehtävään sijoitukseen. Avohuollon palveluina kunnan velvollisuutena on järjestää lapsen tai perheen tarpeita vastaavia palveluita, kuten esimerkiksi tukea lapsen ja koko perheen ongelmatilanteen selvittämiseen (keskustelut, ohjaus, neuvonta), päivähoitoa, kotipalvelua, lastensuojelun perhetyötä, tukihenkilö tai –perhe, lapsen hoitopalveluita tai terapiaa, asumiseen liittyvien ongelmien ratkaisua, koko perheen sijoitusta perhe- tai laitoshoitoon, vertaisryhmätoimintaa sekä loma- ja virkistystoimintaa. Perheiden ongelmatilanteet ja tuen tarpeet ovat erilaisia ja siksi myös avohuollon palvelujen määrä ja laatu vaihtelee kunnittain. Avohuollon taloudellinen tukeminen tarkoittaa lapsen taloudellista tukemista koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Taloudellisen tuen myöntäminen riittävän suuruisena ja riittävän ajoissa voi parhailaan ehkäistä lastensuojelun tarpeen ja lapsen sijoittamisen. Asiakassuunnitelman mukaisesti lapselle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena perhehoitoa tai laitoshuoltoa. Tällöin puhutaan avohuollon sijoituksesta. Avohuollon tukitoimena tehtävä sijoitus kodin ulkopuolelle voidaan toteuttaa kuntouttavassa tai tuen tarvetta arvioivassa tarkoituksessa yhdessä lapsen huoltajan kanssa tai erityistapauksissa lyhytaikaisesti myös yksin. (Lastensuojelulaki 35-37 §, Taskinen 2007, 41-43.) Suomessa oli vuonna 2006 lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä 55 063 lasta ja nuorta, eli noin 5 % 0-17 –vuotiaiden ikäryhmästä (SOTKANet).

3.3 Huostaanotto ja sijaishuolto

Avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia lastensuojelutoimenpiteitä suhteessa lapsen huostaanottoon. Avohuollon tukitoimet ovat vapaaehtoisia, eli niiden järjestämiseksi vaaditaan aina huoltajan suostumus. On myös tilanteita, joissa avohuollon tukitoimia ei voida järjestää vanhemman tai lapsen vastustuksesta johtuen, tai ne eivät vastaa lapsen tai perheen tarpeisiin eli ovat epätarkoituksenmukaisia tai riittämättömiä. (Puonti ym. 2004, 96.) Tällöin täyttyy yksi huostaanoton ja sijaishuollon järjestämiseen ryhtymisen kriteereistä. Lastensuojelulain mukaisesti lap-

sen huostaanoton edellytyksenä on lisäksi lapsen terveyttä tai kehitystä vaarantavat kasvuolosuhteet, puutteet lapsen huolenpidossa tai lapsen oma käytös, kuten päihteiden käyttö terveyden tai kehityksen vaarantumiseksi. Sijaishuollon on oltava lapsen edun mukaista ja kaikki edellä mainitut edellytykset on täytyttävä ennen kuin huostaanottoa voidaan ryhtyä valmistelemaan. (Lastensuojelulaki 40§.)

Huostaanottoa koskevat asiat valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä toisen sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsen mielipide on selvitettävä aina lasta koskevissa lastensuojeluasioissa, niin myös ennen huostaanottopäätöksen tekemistä. Tilaisuus tulla kuulluksi on järjestettävä paitsi huostaanottoa koskevalle lapselle, myös lapsen vanhemmalle, huoltajalle tai henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Huostaanottopäätöksen tekee sosiaalihuollon johdettava viranhaltija. Jos lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa, päätöksen asiassa tekee hallinto-oikeus. Tämä on yksi uuden lastensuojelulain tekemistä keskeisistä muutoksista; aiemmin päätöksen myös vastentahtoisessa huostaanotossa teki kunnan sosiaalilautakunta. Huostaanottopäätös tarkoittaa tavallisesti lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. Huostaanoton purkamiseen on ryhdyttävä, jos edellytykset huostaanotolle eivät enää täyty ja jos huostaanoton purkaminen edelleen on lapsen edun mukaista. Huostassapito lakkaa viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. Kunnan sosiaalihuollolla on kuitenkin velvollisuus tukea nuorta huostaanoton lakattua jälkihuollon keinoin siihen asti kunnes nuori täyttää 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen asunon, hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona perhekodissa tai sijaisperheessä, tai laitoshuoltona lastenkodissa, koulukodissa tai muussa näihin rinnastettavassa lastensuojelulaitoksessa. Sijaishuolto voidaan järjestää lapsen tarpeiden mukaisesti poikkeuksellisesti myös terveydenhuollon yksikössä. (Räty 2007, 293.)

Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti, jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja kodin ulkopuolisen sijaishuollon tarpeessa (Lastensuoje-

lulaki 38 §.) Kiireellinen sijoitus vastaa luonteeltaan huostaanottoa, mutta se on väliaikainen ja lyhytaikainen ratkaisu lapsen huolenpitoa ja turvallisuutta välittömästi vaarantavan tilanteen ratkaisemiseksi. Kiireellisen sijoituksen perusteet ja välttämättömyys on harkittava tarkkaan, sillä lapsen äkillinen joutuminen eroon perheestään on aina lapselle haitallista. Kiireellinen sijoitus lakkaa välittömästi siihen johtaneiden syiden poistuttua, kuitenkin viimeistään 30 päivän kuluessa päätöksen tekemisestä. Jos huostaanoton edellytykset täyttyvät kiireelliseen sijoitukseen johtaneiden syiden perusteella, on huostaanoton valmistelu aloitettava viipymättä. (Taskinen 2007, 45-47.)

4 JÄLKIHUOLTO

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen, eli käytännössä kunnan sosiaalitoimen on järjestettävä sijaishuollon päättymisen jälkeen jälkihuoltoa lapselle tai nuorelle. Lain mukaan lapsi tai nuori siirtyy huostassapidon ja sijaishuollon päättymisen jälkeen välittömästi jälkihuoltoon. Huostassapito päättyy, jos tarvetta huostassapidolle ei enää ole, kuitenkin viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta. Jälkihuolto-oikeus on paitsi huostaanotetuilla, myös avohuollon tukitoimena sijoitetulla lapsella ja nuorella, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Jälkihuollon järjestämiselle ei siis ole ikäraja; lyhytkestoinenkin huostaanotto oikeuttaa aina jälkihuoltoon lapsen iästä riippumatta. Kiireellinen sijoitus ei kuitenkaan laissa säädetyn säännöksen sanamuodon mukaisesti oikeuta jälkihuoltoon. Jälkihuolto-oikeus päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy myös siinä tapauksessa, jos lapsi ei ole ollut viiteen vuoteen lastensuojeluasiakkaana kodin ulkopuolisen sijoituksen päätyttyä. (Räty 2007, 391-395, Lastensuojelulaki 75 §.)

Jälkihuollon tavoitteena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeentulevaksi ja itsenäiseksi aikuiseksi, jolla on oma lähimmäisverkosto tukenaan (Känkänen & Laaksonen 2006, 46). Jälkihuollon sisältö perustuu avohuollon tukitoimista säädettyyn lainkohtaan (Lastensuojelulaki, 7 luku). Periaatteena on, että jälkihuoltoa järjestetään nuorelle yksilöllisesti siinä

laajuudessa kuin se vastaa nuoren tarpeita ja elämäntilannetta. Jälkihuoltoa suunniteltaessa on otettava huomioon lapsen tai nuoren ikä, erityiset tarpeet terveydenhuollon palveluille, tarve itsenäisyyttä tukeviin tukitoimiin ja muut yksilölliset tarpeet. Jälkihuolto on kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen lapsen tai nuoren subjektiivinen oikeus, mikä tarkoittaa, ettei kunta voi rajoittaa tämän oikeuden toteutumista. Jälkihuollon vastaanottaminen on periaatteessa lapselle tai nuorelle vapaaehtoista, mutta kunnan lakisääteinen velvollisuus järjestää. Jälkihuollon sisältö perustuu lapsen tai nuoren kanssa laadittavaan jälkihuoltosuunnitelmaan, jossa kartoitetaan lapsen tai nuoren jälkihuollon tarve, erityisen tuen ja avun tarve sekä käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. Jälkihuollon sisältö perustuu avo- huollon tukitoimista säädettyyn lain kohtaan. (Räty 2007, 399-403.)

Lastensuojelun keskusliitto yhteistyössä sijaishuollon toimijoiden kanssa on toteuttanut vuosina 2001-2004 Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman Laituri-projektin, jonka tuloksena syntyi ensimmäiset valtakunnalliset sijaishuollon laatu- kriteerit. Laituri-projektissa on ollut mukana useita kymmeniä sijaishuollon toimi- joita sekä julkiselta, yksityiseltä että kolmannelta sektorilta. Laatu- kriteeristö- n tavoitteena on yhtenäistää ja selkeyttää sijaishuollon sisältöä. Se ohjaa tarkastele- maan sijaishuoltoa lapsen näkökulmasta ja kiinnittämään huomiota laadun kannal- ta keskeisiin seikkoihin. Laatu- kriteerit on luotu lapsen näkökulmasta, jota kuva- taan lapsen polkuna sijoituksen alkuvaiheesta jälkihuoltoon. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatu- kriteerit 2004.)

Jälkihuollon laatu- kriteereiden tavoitteena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaali- nen verkosto tukenaan. Jälkihuollon laatu- kriteerit on jaettu neljään vaiheeseen: suunnittelu, lapsen tai nuoren tukeminen, lapselle tärkeiden ihmisten tukeminen sekä päättäminen ja arviointi. Suunnitteluvaiheen tavoitteena on uuden elämän- vaiheen hahmottaminen ja kirjaaminen suunnitelmaksi lapsen tai nuoren ja hänel- le tärkeiden ihmisten kanssa. Lapsen tai nuoren tukemisessa keskeistä on rohkais- ta ja tukea nuorta sitoutumaan tehtyyn suunnitelmaan ja toimimaan sen mukaises- ti. Lapselle tärkeiden ihmisten tukemisen tavoitteena on vahvistaa lapselle tai nuorelle tärkeiden ihmisten verkostoa niin, että se pystyy tukemaan lasta tai nuor-

ta jälkihuollon aikana ja sen päätyttyä. Päättämisen ja arvioinnin päämääränä on lapsen tai nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen ja tiedonkeruu jälkihuollon onnistumisesta. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004.)

4.1 Sijaishuollosta jälkihuoltoon

Jälkihuollolla on tarkoitus tukea sijaishuollossa olleen lapsen tai nuoren selviytymistä ja itsenäistymistä. Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen on lapsen tai nuoren elämässä suuri muutos, johon on valmistauduttava hyvissä ajoin jo ennen sijaishuollon päättymistä. Uuteen vaiheeseen siirtyminen on helpompaa jos lapsella tai nuorella on selkeä käsitys omasta itsestään ja elämänsä historiasta. Oman elämänsä historian kokoaminen on yleensä lapsen biologisten vanhempien tehtävä, mutta sijaishuollossa olevilla lapsilla tämä jää usein puutteelliseksi. Lapselle tai nuorelle on selvitettävä milloin hän on jälkihuollon asiakas ja mitä oikeuksia hänelle sen piirissä kuuluu. Ennen kaikkea on muistettava, ettei jälkihuolto missään nimessä ole vain taloudellista tukea. (Laaksonen 2005, 24-25.)

Jokaiselle sijaishuollon päättymisvaiheessa olevalle lapselle tai nuorelle on tehtävä jälkihuoltosuunnitelma, jonka tekeminen on lapsen tai nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. Useissa jälkihuoltoa koskevissa tutkimuksissa ja selvityksissä käy ilmi, että jälkihuoltosuunnitelmista tulee helposti aikuisen näkökulmasta tehtyjä, joihin nuoren on vaikea samaistua ja sitoutua (Känkänen & Laaksonen 2006, 47). Suunnitelmaa tehtäessä jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren asema on keskeinen. Itsenäistymässä olevan nuoren jälkihuoltosuunnitelman on perustuttava nuoren konkreettisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin, jotta suunnitelma on tarkoituksenmukainen, nuoren kasvua ja kehitystä tukeva ja nuoren on siihen mahdollista sitoutua. Aikuisten ja työntekijän haasteellisena tehtävänä on olla läsnä, ottaa huomioon nuoren tarpeet ja toiveet, tukea eri mahdollisuuksien ja palvelujen hahmottamisessa, mutta jättää päätöksenteko ja toimiminen nuoren vastuulle. (Känkänen & Laaksonen 2006, 47.)

4.2 Psykososiaalinen tuki

Jälkihuollon ohjaus- ja kasvatustyön tavoitteena on tukea nuorta ongelmanratkaisutaitojen kehittymisessä, oman positiivisen minäkäsityksen luomisessa, löytämään omat vahvuutensa ja oppia käyttämään ne hyödyksi, oppimaan kokemuksista ja uskomaan siihen, että omaan elämänsäkuun voi vaikuttaa tekemillään päätöksillä ja valinnoilla. Nuorella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja opastusta, mutta on myös korostettava nuoren omaa vastuuta omasta tulevaisuudestaan. Tämän vastuun rakentamisessa jälkihuollon tehtävänä on kannustaa ja rohkaista nuorta asettamaan itse omat tavoitteensa ja löytämään keinot tavoitteiden saavuttamiseksi. Onnistumisen kannalta on keskeistä, että nuorella on ainakin yksi hyvä aikuis- ja/tai viranomaisuhde. Nuoren kanssa työskentelyssä tärkeintä on luottamuksellisen suhteen syntyminen ja nuorelle syntyvä tunne siitä, että hän on arvokas ja tärkeä, hänen asioistaan ollaan aidosti kiinnostuneita ja hänestä välitetään. Turvallisessa aikuissuhteessa nuori voi harjoitella omien tunteiden kestämistä, ymmärtämistä ja ilmaisemista. Lastensuojelun nuorten kanssa työskentelevän on ymmärrettävä nuoren haastava käyttäytyminen, aikuissuhteen pysyvyyden tärkeys ja ensisijaisuus ja uskaltauduttava silti olemaan nuoren tukena. (Laaksonen 2005, 27.)

Tupa-projektin jälkihuoltonuoria koskevan tutkimuksen haastatteluista selvisi, että nuoret kaipaavat aikuisen tukea tavallisissa arkeen liittyvissä asioissa sekä vain ”juttelemaan asioista”. Etenkin siirtymävaiheessa, sijaishuollon päättyessä, nuori voi kokea olevansa tuuliajolla ilman aikuisen tukea ja turvaa. Psykososiaalisen tuen ja aikuisen läsnäolon merkitys korostuu entisestään, jos nuori ei ole tutun asumisen piirissä, vaan opettelee itsenäistä elämää omassa asunnossa. (Hieta-niemi 2002, 27.)

Lapsen ja nuoren itsenäisessä elämässä selviytymisen taitoja tulee hioa koko sijoituksen ajan. Jälkihuollon tehtävänä on kartoittaa nuoren arjen perustaidot yhdessä sijaishuoltopaikan kanssa ja tarvittaessa ohjata nuorta näiden taitojen opettelussa. Tätä tehtävää varten on luotu erilaisia työvälineitä, kuten Umbrella-työkirja. Umbrella-työkirja on ammatillinen työmenetelmä, jossa on huomioitu nuoren

yksilöllisen kasvun ja itsenäistymisen näkökulma. Umbrella-työkirja sisältää erilaisia harjoitteita ja tehtäviä, joiden kautta päivittäiseen elämään kuuluvia teemoja käsitellään yhdessä työntekijän kanssa. (Laaksonen 2005, 25-26.) Nuoren itsenäistymisen tueksi sekä sosiaalisen verkoston hahmottamiseksi ja vahvistamiseksi on luotu myös muita työvälineitä, kuten Itsenäistyvän nuoren roolikartta ja SOS-lapsikylien itsenäistymisvalmiuksien kehittämisen kehät. (Känkänen & Laaksonen 2006, 48.)

4.3 Taloudellinen tuki ja asuminen

Lastensuojelulain avohuollon tukitoimista säädetyn pykälän (35 §) mukaan jälkihuollon piirissä olevalle lapselle tai nuorelle on järjestettävä riittävä taloudellinen tuki ja asuminen. Taloudellisen tuen myöntämisessä jälkihuollossa olevalle lapselle tai nuorelle eivät päde toimeentulotuesta säädetyt normit, vaan tukea on myönnettävä lapsen tai nuoren todellisen tarpeen mukaan (Räty 2007, 393). Itsenäistymisvarat ovat lain mukainen taloudellinen turva sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyvälle itsenäistyvälle nuorelle. Itsenäistymisvarat määräytyvät lapsen tai nuoren omien tulojen ja korvausten, kuten etuuksien, elatusavun ja eläkkeiden perusteella. Kalenterikuukausittain 40 % lapsen tuloista lasketaan itsenäistymisvaroihin. (Lastensuojelulaki 77§.)

Itsenäistymässä olevan nuoren asumisen järjestäminen on tärkeä osa jälkihuoltoa. Nuoren itsenäistymisen onnistuminen ei koskaan saa olla kiinni tarkoituksenmukaisen asumisjärjestelyn puuttumisesta. Osa sijaishuollon päättävistä nuorista tahoo palata sijaishuoltopaikasta vielä toistaiseksi omien vanhempiensa luokse ja muuttaa omaan asuntoon vasta myöhemmin. Jälkihuoltona voidaan jatkaa lapsen tai nuoren asumista vanhassa sijoituspaikassa, niiden yhteydessä olevassa tukiasunnossa tai muussa tuetussa asumisessa, jos nuoren sen hetkinen elämäntilanne sitä esimerkiksi opiskelun vuoksi edellyttää. Nuoren itsenäistymisvaiheesta riippuen nuorelle voidaan myös järjestää oma asunto. Jälkihuollon onnistumisen kannalta olennaisinta asumisen järjestämisessä on, että nuori saa asumiseensa tarvitsemansa tuen. Pelkkä asunnon tarjoaminen ei ole riittävää, vaan nuorta on

myös tuettava sosiaalityön menetelmin oman itsenäisen elämisen ja asumisen järjestämisessä. Tukena voi olla esimerkiksi sosiaalityöntekijä tai asumisohjaaja, jota nuori tapaa säännöllisesti. Tuettu asuminen on väliaikainen siirtymävaihe täysin itsenäiseen asumiseen. (Laaksonen 2005, 31-32.)

4.4 Koulutukseen ja työelämään sijoittumisen tukeminen

Tupa-projektin selvityksen haastattelemista jälkihuoltonuorista moni ei ollut sen enempää koulussa kuin työelämässäkään. Nuoret kuitenkin toivat esiin koulunkäynnin tai työelämän tärkeyden arjen rytmittäjänä. Projektissa haastatellut sosiaalityöntekijät taas kaipasivat jonkinlaista pakkoa jälkihuoltonuorten koulu- tai työelämään sitoutumiseen. (Hietaniemi 2002.) Hanna Härkösen (2003) tekemän pro gradu-tutkimuksen tulokset osoittavat samaa. Jälkihuollossa olevista nuorista miehistä noin 43 prosenttia oli kyselyhetkellä työttömänä. Muihin samanikäisiin nuoriin verrattuna määrä on huomattavasti suurempi. Jälkihuoltoon oikeutettujen naisten työttömyysaste oli miehiä alhaisempi (noin 23 prosenttia), mutta kuitenkin suurempi kuin muilla samanikäisillä nuorilla. (Laaksonen 2005, 36-37.)

Nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava nuoren kykyjä ja haluja vastaavan koulutuksen tai työelämään sijoittumisen järjestymisestä jälkihuollon aikana. Tiivis, nuoren kanssa yhteisymmärryksessä tehtävä yhteistyö opilaitosten opinto-ohjaajien tai työvoimatoimiston neuvojen kanssa antaa parhaat mahdollisuudet koulu- tai työelämään sijoittumiselle. Nuorelle voidaan järjestää tarvittaessa työtä tai opiskelua tukevia erityispalveluita, kuten työnohjausta, työharjoittelua, työkokeilua, ammattikursseja tai työhön valmennuskursseja. Tutkimusten valossa jälkihuoltonuorten kykenemättömyys sitoutua koulu- tai työelämään on harmillisen yleistä, mutta sitoutumista lisää nuoren omista toiveista ja kyvyistä käsin lähtevä suunnitelmallisuus. Työntekijän haasteellisena tehtävänä on ohjata, neuvoa, tukea ja mahdollistaa eri vaihtoehtojen avautuminen nuorelle. (Laaksonen 2005, 37-39.)

4.5 Tukeminen harrastustoiminnassa ja muu tuki

Jälkihuollon velvoitteisiin sisältyy myös jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren harrastusten ja vapaa-ajan toiminnan tukeminen. Nuoren kannustaminen ja rohkaisu sekä taloudellinen tukeminen harrastuksiin jää usein turhan vähälle huomiolle (Laaksonen 2005, 39). Säännöllisen harrastustoiminnan on kuitenkin todettu olevan hyvä keino saada onnistumisen kokemuksia sekä rytmikkyyttä ja mielekkyyttä arkeen. Tupa-projektin tekemän selvityksen mukaan jälkihuoltonuoret kokevat usein yksinäisyyttä (Hietaniemi 2002, 26). Harrastus- ja vapaa-ajan toimintaan kannustamalla ja tukemalla toimintaa taloudellisesti on mahdollisuus edistää nuoren sosiaalisen verkoston laajentumista ja kaverisuhteiden syntymistä. Harrastustoiminnalla on siis myös elämänhallintaa parantava merkitys. (Laaksonen 2005, 40.)

Jälkihuollon tukitoimina voidaan edellä käsiteltyjen psykososiaalisen tuen, asumisen ja taloudellisen tuen sekä koulu-, työ- ja harrastustoiminnan tukemisen lisäksi järjestää avohuollon tukitoimien mukaisesti tukea ongelmatilanteen selvittämiseen, tukihenkilö tai –perhe, hoito- ja terapiapalveluja, vertaisryhmätoimintaa, loma- ja virkistystoimintaa sekä perhetyötä. (Räty 2007, 205, 399.)

4.6 Lähiverkoston tukeminen

Jälkihuoltovelvoitteeseen kuuluu myös jälkihuoltoon oikeutetun lapsen tai nuoren vanhempien, huoltajien tai lapsen tai nuoren hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön tukeminen. Erityisen tärkeää tämä tukeminen on tilanteissa, joissa lapsi tai nuori siirtyy sijaishuollon päätyttyä asumaan edellä mainittujen henkilöiden kanssa. Lähiverkostolle annettava tuki voi olla taloudellista tukea, jolla mahdollistetaan lapsen tai nuoren onnistunut kotiin siirtyminen ja jolla tuetaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Tuki voi olla avohuollon tukitoimen palveluita, kuten perhetyötä tai kodinhoitoapua tai esimerkiksi päihdehuollon palvelujen järjestämistä vanhemmille. (Räty 2007, 399.)

Sosiaalityön ja sijoitetun lapsen lähiverkoston välinen yhteistyö alkaa lapsen huostaanotto- ja sijoitusprosessissa. Jos yhteistyötä lähiverkoston kanssa on tehty säännöllisesti sijoituksen aikana, on lähiverkoston mukanaolo luonnollista myös jälkihuoltovaiheessa. Lähiverkoston merkitys on kiistaton myös nuoren itsenäistymisvaiheessa. Nuori tarvitsee luotettavaa ja pysyvää aikuissuhdetta, joka yleensä löytyy luonnollisesta lähiverkostosta. Kaikilla nuorilla ei ole lainkaan luonnollisia perhe- tai sukulaissuhteita, jolloin on tärkeää tukea nuoren yhteydenpitoa hänelle tärkeisiin aikuisiin. Nuoren tärkeäksi kokemat aikuissuhteet voivat olla myös sijoitusaikana syntyneitä ihmissuhteita. Verkostokartoituksen avulla sosiaalityöntekijä kartoittaa nuoren elämässä vaikuttavia henkilöitä yhdessä nuoren kanssa. Verkostokartoituksen välineitä ovat mm. verkostokartat ja sukupuu. Nuoren verkostosta poimitaan henkilöt, jotka nuori kokee elämässään merkitykselliseksi ja kannustetaan nuorta itseään ottamaan yhteyttä ja pyytämään hänelle tärkeää ihmistä mukaan jälkihuoltoon liittyviin palavereihin. Näin myös jälkihuollettavan lähiverkosto saadaan vastuutettua mukaan nuoren itsenäistymisen tukemiseen. Jos nuoren verkostosta ei löydy luotettavia aikuissuhteita tai verkosto ylipäätään on hyvin niukka, voidaan nuorelle etsiä sosiaalitoimen kautta luotettava ja pysyvä ulkopuolinen tukihenkilö- tai perhe. (Laaksonen 2005, 43-44.)

4.7 Jälkihuollon päättymisen ja arviointi

Jälkihuolto päättyy, kun nuori pärjää omillaan, eikä ole riippuvainen lastensuojelun tukimuodoista. Useimmiten kuitenkin jälkihuolto päättyy lain määrittämään yläikärajaa, joka on 21 vuotta. Moni 21 vuotta täyttänyt nuori olisi edelleen erityisen tuen tarpeessa, mutta harvalla kunnalla kuitenkin riittää resursseja jatkaa jälkihuollon palveluita lain asettaman velvoitteen päättyttyä. Laki kuitenkin velvoittaa, että sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet jälkihuollon päättyessä. (Lastensuojelulaki 76 §, Taskinen 2007, 91.) Jälkihuollon päättymis- ja arviointivaiheen tavoitteena on sijaishuollon laatuksitekereiden mukaan nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen sekä tiedon kokoaminen siitä, miten jälkihuolto on onnistunut nuoren kohdalla. Myös jälkihuollon päättäminen tulisi tapahtua suunnitelmallisesti yhteistyössä nuoren ja

hänelle läheisten ihmisten kanssa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004.)

Onnistumisen arvioinnilla on tärkeä merkitys koko lastensuojelutoiminnalle ja sen laadunhallinnalle. Arvioinnilla saadaan näkyväksi se onko asetettuihin tavoitteisiin päästy; onko onnistuttu tukemaan nuoren itsenäistymistä jälkihuoltosuunnitelman mukaisesti. Arvioinnin perusteella toimintaa voidaan jälleen kehittää. Kokonaisvaltaisen arvioinnin saamiseksi tarvitaan useita näkökulmia. Arviointiin on hyvä kerätä mahdollisimman monen jälkihuoltoprosessissa mukana olleen toimijan näkemys; nuoren oma arvio, työntekijän arvio sekä viranomais- ja lähiverkoston tekemät arviot. (Laaksonen 2005, 47.)

Jälkihuollon päättymisvaihe on jäänyt alan tutkimuksissa vähemmälle huomiolle. Kyllönen ja Roth-Schulman (2007) ovat Savonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään tutkineet sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä 18-21-vuotiaiden jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista Ylä-Savossa. Opinnäytetyössä haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan jälkihuollon päättämisestä ei tehdä erillistä päätöstä, vaan jälkihuoltosopimus on määräaikainen ja päättyy siinä mainittuna ajankohtana. Jälkihuollon arviointimenettelyt tuntuvat opinnäytetyön tutkimustulosten mukaan olevan niin ikään vaihtelevia. Joissakin kunnissa jälkihuoltoa arvioidaan suullisesti, harvemmin kirjallisesti, joissakin kunnissa ei ollenkaan. Arviointi- ja asiakaspalautelomakkeita jälkihuollosta Ylä-Savon kunnissa ei ole käytössä. Suullista arviointia tapahtuu lastensuojeluprosessin eri vaiheissa ilman erillisiä arviointimenettelyjä. Huomioitavia asioita kirjataan asiakaskertomuksiin. (Kyllönen & Roth-Schulman 2007, 43.)

4.8 Jälkihuollon haasteet

Jälkihuollolla on välttämätön ja kiinteä yhteys sijaishuoltoon. On oletettavaa, ettei kaikilla huostassa olleilla nuorilla ole luonnollista, välittävää verkostoa, jolta olisi mahdollisuus saada tukea itsenäistymiseen. Itsenäistyvän nuoren kohdalla sijaishuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta ja nuoret jäävät usein täy-

sin jälkihuollon tukitoimenpiteiden varaan. Yhteiskunta on lasta suojellakseen puuttunut lapsen elämään raskaimmalla mahdollisella tavalla, ottanut hänet pois biologisesta perheestään, joten lienee vähintäänkin yhteiskunnan velvollisuus myös kantaa vastuu loppuun saakka. Moraalisen vastuun lisäksi jälkihuolto on myös taloudellisesti järkevää. Tiiviillä ja tarkoituksenmukaisella tuella jälkihuollon aikana voidaan ehkäistä pitkäaikaisen syrjäytymisen uhka. (Känkänen & Laaksonen 2006, 44.)

Lastensuojelun jälkihuoltoa koskevien tutkimusten ja selvitysten mukaan jälkihuollossa on useita epäkohtia ja kehittämishaasteita. Valtion koulukotien jälkihuoltohankkeessa vuonna 2005 tehdyn selvityksen mukaan jälkihuoltokäytännössä on alueellista kirjavuutta ja epätasa-arvoisuutta. Joillain alueilla jälkihuolto on järjestetty mallikkaasti, mutta useimmissa kunnissa vastuu nuoren jälkihuollon suunnittelusta ja toteutuksesta jää kunnan sosiaalityöntekijän, yhden ihmisen käytettävissä olevien resurssien, tietojen ja taitojen varaan. Useista jälkihuoltoa koskevista tutkimuksista käy ilmi, että nuoret kaipaavat kokonaisvaltaisempaa ja yksilöllisempää tukea. Pätkätöistä, sijaisuuksista ja pätevien työntekijöiden puutteesta johtuva sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on myös ollut kritiikin kohteena ja asettaa omat haasteensa tavoitteellisen jälkihuoltotyön toteutumiselle. (Känkänen & Laaksonen 2006, 45.) Tupa-projektin tekemien haastattelujen mukaan sosiaalityöntekijät kaipaavat selkeämpää ohjeistusta jälkihuollosta. Jälkihuoltoon oikeutetut nuoretkaan eivät useimmiten ole tietoisia mitä jälkihuolto käytännössä tarkoittaa. (Hietaniemi 2002, 28.) Väärin (2006) tekemän pro gradu –tutkimuksen mukaan jälkihuollon taloudellista tukea koskevat haasteet eivät liity tuen määrään vaan tuesta tiedottamiseen. Nuoret ovat yleisesti ottaen tyytyväisiä saamaansa taloudelliseen tukeen, mutta ovat tietämättömiä oikeuksistaan. (Vääri 2006, 57.)

Lastensuojelulaki määrää jälkihuollon järjestettäväksi vaihtoehtoita. Käytännössä tämä lain mukaan tarkoittaa, että jokaiselle jälkihuoltoon oikeutetulle lapselle ja nuorelle on tehtävä suunnitelma jälkihuollon toteutumisesta. Tämä ei kuitenkaan ole tutkimusten valossa sujunut täysin ongelmitta. Tutkimuksista selviää, ettei kaikille jälkihuoltonuorille suunnitelmaa ole tehty ollenkaan, osalle nuorista se on tehty jälkikäteen tai vain suullisesti. Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen

mukaan nuoren lähiverkostoa on ollut suunnitelman laatimisessa mukana vain harvoin. Useiden jälkihuoltoa koskevien tutkimusten ja selvitysten mukaan suunnitelmat ovat usein aikuisen, työntekijän näkökulmasta tehtyjä, joihin nuoren on vaikea sitoutua ja samaistua. Väärin (2006) pro gradu-tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kertovat jälkihuollon ristiriitaisuudesta: jälkihuollossa toteutuvat liian usein sosiaalityön kuin nuoren omat tavoitteet. Lisäksi kaivataan yhteistä linjaa ja ohjeistusta jälkihuollon suunnitteluun. (Vääri 2006, 44.) Valtion koulukotien jälkihuoltohankkeen yksi keskeisimmistä haasteista on lapsilähtöisen suunnitelmallisuuden kehittäminen jälkihuollossa. Tarvitaan nuorta sitouttavia ja aktivoivia tukiohjelmia sekä keskeiset kohdat kokoavia sopimus- ja suunnitelmalomakkeita, joilla varmennetaan myös tiedon siirtyminen. (Känkänen & Laaksonen 2006, 45.)

Lapsilähtöisyys on ollut vahvasti nykyisen sosiaalityön ideologiaan kuuluva periaate viime vuosina. On herätty huomaamaan lasten aseman ja ensisijaisuuden merkitys lasta koskevissa asioissa ja kiinnitetty erityistä huomiota lasten yksilölliseen kohtaamiseen ja huomioimiseen sosiaalityön kentällä. Asiakastyössä lapset ovat esiintyneet hetkittäin yksilöinä, mutta tavallisimmin laajemman kontekstin kuten vanhempien, perheen tai koulun välityksellä. Lasten yksilölistymisprosessin vauhdittajana on ollut viime vuosikymmenten aikana yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus, joka on ollut voimakkaasti edistämässä lasten havaitsemisen, kokemusten ja tiedon ja arjen esiin tuomista. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5-7.) Kysymyksen lapsilähtöisyydestä voisi kuvitella olevan täysin turha, sillä kaikki lastensuojelutoimethan ovat olemassa juuri lasta varten, lapsen suojelemiseksi ja auttamiseksi. Sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilaa ja kehittämistarpeita koskevassa selvityksessä kuitenkin todetaan, että lapsilähtöisyyden painottamiselle on hyvää kehityksestä huolimatta edelleen tarvetta. Lapsilähtöisyyden toteutuminen jälkihuollossa on yhtä tärkeää kuin muussakin lasten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Työtä ohjaava perusolettamus on, että lapsi, tässä tapauksessa nuori, on työskentelyn keskiössä tarpeineen ja toiveineen. (Känkänen & Laaksonen 2006, 25.) Lapsilähtöisyyden toteutuessa vastataan nuorten sitoutumattomuuden ja suunnitelmien viranomaislähtöisyyden ongelmaan.

Jälkihuollon haasteeksi ja ongelmaksi voi myös koitua se, että 18 vuotta täyttänyt nuori voi halutessaan kieltäytyä täysin jälkihuollon tukitoimista. Väärin (2006) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet tilanteita, joissa täysi-ikäisyyttä lähestyvät nuoret olivat innokkaita muuttamaan omaan asuntoon ja itsenäiseen elämään heti sijoituksen päätyttyä, vaikkei heillä olisikaan siihen vielä riittävästi eväitä. (Vääri 2006.) Sama ongelma on noussut esiin Tupa-projektin tekemässä jälkihuoltoa koskevassa selvityksessä. Täysi-ikäistä nuorta ei voi velvoittaa vastaanottamaan jälkihuollon palveluita ja tukitoimia. Velvoite ja pakko eivät tosin toimisikaan, sillä onhan useassa yhteydessä jo todettu, etteivät nuoret tule sitoutumaan suunnitelmiin ja tukitoimiin, jotka eivät perustu heidän todellisiin tarpeisiin ja toiveisiin. Jotta nuori voi sitoutua tukitoimintaan, on hänellä oltava siitä riittävästi tietoa. On siis kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten jälkihuoltoa markkinoidaan, miten siitä nuorelle puhutaan. Nuori tarvitsee aikuisen tukea selkiyttämään hajanaista palvelutarjontaa ja eri viranomaisten nuoreen kohdistamia vaatimuksia ja odotuksia. Ja mikä tärkeintä; jos ja kun nuorelta vaaditaan sitoutumista jälkihuollon tukitoimintaan, tulisi myös viranomaisten sitoutua jälkihuoltotyön tekemiseen. Tämä tarkoittaa hyvin suunniteltua, tavoitteellista ja nuoren tarpeista lähtevää jälkihuoltotyötä. (Hietaniemi 2002, 44.)

4.9 Jälkihuollon tavoitetila

Känkäsen ja Laaksosen (2006) selvityksessä on koottu yhteen jälkihuoltoa koskevat tulevaisuuden kehitystehtävät ja -tavoitteet. Selvityksessä esitetty jälkihuollon tavoitetila on osittain valtakunnallisia muutoksia vaativa, mutta kyseisiin seikkoihin voidaan kiinnittää huomiota myös paikallisesti. Jälkihuollon tavoitteiden mukaisesti laadukasta jälkihuoltoa pitäisi olla tarjolla kaikille siihen oikeutetuille lapsille ja nuorille, riippumatta sijoituspaikasta tai paikkakunnasta. Jälkihuollon tuen on lisäksi oltava riittävää ja jatkuvaa. Jälkihuolto on tiedostettava osaksi onnistunutta lastensuojelua ja kuntien on varattava siihen sen mukaisesti resursseja. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että työntekijällä on asiakkaita vain sen verran, että säännölliseen yhteydenpitoon sekä lasten, nuorten ja heidän perheidensä tukemiseen jäisi riittävästi aikaa. Kaikille jälkihuoltoon oikeutetuille lapsille ja

nuorille on kirjattava jo sijoitusaikana jälkihuoltosuunnitelma, joka sisältää konkreettisia ja sopivan kokoisia tavoitteita. Yhdessä nuoren kanssa rakennetaan kokonaisuus, jossa kaikki häntä tukevat tahot voivat toimia sujuvasti yhteistyössä kohti yhteistä päämäärää. Nuori ja hänen lähiverkostonsa on kohdattava arvostavasti ja voimavaroja etsien. Jälkihuoltotyöskentelyssä työntekijältä vaaditaan pitkäjänteistä kanssakulkemisen taitoa, mikä edellyttää, että nuorella on ollut mahdollisuus tutustua jälkihuollon työntekijään jo ennen jälkihuollon alkamista. Olemassa olevat tukimuodot tunnetaan ja niitä käytetään laajasti, lapsen tai nuoren tilanteeseen soveltaen. Nuorille olisi myös kehitettävä uusia mahdollisuuksia koulutuksen suorittamiseen ja monimuotoiseen työtoimintaan. (Känkänen & Laaksonen 2006, 48-49.)

5 JÄLKIHUOLTO HAAPAJÄRVEN SOSIAALITOIMEN LASTENSUOJELUSSA

Haapajärvi on pieni alle 10 000 asukkaan kunta Pohjois-Pohjanmaalla. Sosiaalityötoimistossa työskentelee viisi sosiaalityöntekijää sekä kaksi perhetyöntekijää, jotka tekevät lastensuojelutyötä. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat suuria ja uusi laki tuo lastensuojelutarpeen alkuarviointien ja määräaikojen myötä haasteita toteuttaa työtä samalla henkilöstöresursseilla. Vuonna 2006 Haapajärvellä oli huostassa olevia 0-17-vuotiaita lapsia ja nuoria kymmenen, eli 0,5 % vastaavankäisestä väestöstä. Samankäisten ryhmästä 5,5 % eli 115 0-17-vuotiasta lasta ja nuorta oli lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä. 18–20-vuotiaita nuoria oli lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä 3. (SOTKANet). Haapajärven sosiaalityötoimessa vuoden 2007 lopussa jälkihuollossa olevia lapsia ja nuoria oli 5. Tällä hetkellä, vuoden 2008 lokakuussa jälkihuollossa olevia lapsia ja nuoria on 8, joista 7 on 18-21-vuotiaita nuoria.

Haapajärven sosiaalityötoimen lastensuojelun perhetyön piirissä vuonna 2006 asiakasperheitä oli kaiken kaikkiaan vuoden aikana 16, joissa lapsia yhteensä 41. Lapsista 12-18-vuotiaita nuoria oli 9. Vuonna 2007 asiakasperheiden määrä nousi 22:een, lasten määrän ollen 60. Vuonna 2007 12-18-vuotiaiden nuorten osuus perhetyön lasten määrästä oli jo 21, eli yli kolmannes. (Haapajärven sosiaalityötoimen perhetyön tilastot 10/2008.) Nuorten määrän kasvu perhetyössä kertoo myös siitä, että perhetyön keinoin pyritään tukemaan itsenäistymässä olevia nuoria niin avohuollossa kuin myös huostaan otettujen nuorten itsenäistymisvaiheessa jälkihuollossa.

Työn sujuvuuden ja onnistumisen tueksi Haapajärven sosiaalityössä kaivataan selkeää toimintamallia nuorten tukemiseksi jälkihuollossa sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on nuorelle vapaaehtoista, mutta kunnan velvollisuus järjestää. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jokainen jälkihuoltoon oikeutettu lapsi ja nuori käy läpi jälkihuollon taipaleen sosiaalihuollossa, joko enemmän tai vähemmän aktiivisesti. Tarve jälkihuoltotyön mallintamiselle on kasvanut entises-

tään uuden lastensuojelulain voimaan astumisen myötä. Lakiuudistus laajentaa jälkihuoltoon kuuluvien lasten ja nuorten määrää ja jälkihuollon asiakasmäärät ovat tilastojenkin mukaan kasvaneet viime vuosina huomattavasti. Jälkihuoltoon oikeutettuja ovat kaikki vähintään puoli vuotta sijoitettuna olleet lapset ja nuoret, mikä tarkoittaa että jälkihuollolla tuetaan myös pieniä lapsia lähiverkostoineen. Jälkihuoltoa pienen lapsen tai itsenäistyvän nuoren kanssa ei voida tehdä saman mallin mukaan, vaikka jälkihuollon sisällöllinen puoli on käytännössä kaikille sama. 18-21-vuotiaat itsenäistymässä olevat nuoret ovat paitsi määrältään jälkihuollon suurin, mutta myös haasteellisin ryhmä ja siksi tarve jälkihuoltotyön mallintamiseen heidän kohdallaan on suurin.

Haapajärven sosiaalitoimessa vastuu jälkihuollosta on lapsen tai nuoren sijaishuollosta vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Jälkihuollon ohjenuorana on lastensuojelulaki ja yhdessä sovitut linjaukset ja toimintatavat, joita ei ole kuitenkaan kirjattu ylös. Jälkihuollosta tiedotetaan nuorelle ja suunnittelutyö aloitetaan hyvissä ajoin ennen sijaishuollon päättymistä asiakassuunnitelmapalaverissa. Jälkihuollon suunnittelun aloittamisajankohta on kuitenkin yksilöllistä ja vaihtelevaa, riippuen työntekijästä ja jälkihuoltoon oikeutetun nuoren tilanteesta. Varsinaisen jälkihuollon aikana jälkihuoltosuunnitelmapalavereita pidetään vähintään kerran vuodessa, tarvittaessa useammin. Jälkihuollossa nuorta tuetaan yksilöllisesti nuoren tarpeet ja elämäntilanne huomioiden. Tavallisimpia tukimuotoja ovat asumisen järjestäminen, taloudellinen tuki ja erilaisten palveluiden, kuten esimerkiksi terapian järjestäminen. Itsenäistymisvarojen maksaminen ja käyttö pyritään suunnittelemaan yhdessä nuoren kanssa, jotta rahat todella menisivät nuoren itsenäistymisen tukemiseksi. Jälkihuoltoon oikeutetun nuoren läheisten tukeminen on vähäistä ja tapauskohtaista. Lähinnä nuoren jälkihuoltopalavereissa mukana olevia vanhempia ohjataan tarpeen mukaan eri palveluiden piiriin. (Haapajärven sosiaalityöntekijöiden haastattelu 09/2008.)

Haapajärven sosiaalitoimessa on muutamia jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria, jotka ovat kieltäytyneet jälkihuollon palveluista. Sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan kieltäytyminen johtuu siitä, että nuori kokee tarjottavat palvelut kontrollina. Sosiaalityöntekijät kokevatkin 18 vuotta täyttäneiden nuorten sitoutumatto-

muuden yhtenä suurimmista jälkihuollon haasteista. Jälkihuollon toteuttamisen haasteena koetaan myös resurssien vähyys; lähinnä ajan puute. Sosiaalityöntekijät kokevat, että jälkihuolto on jäänyt ehkä liiankin vähälle huomiolle hektisessä lastensuojelutyössä. He toivovat jälkihuollosta lisäkoulutusta sekä selkeää yhteistä linjaa jälkihuoltotyöhön ja nuoren kanssa työskentelyyn. (Haapajärven sosiaalityöntekijöiden haastattelu 09/2008.)

Haapajärvi on mukana neljän kunnan kuntayhtymäneuvotteluissa, joiden tarkoituksena on yhdistää ja yhtenäistää kuntien sosiaali- ja terveystalvet vuoden 2010 alusta. Suunnitteilla olevan kuntayhtymän alueella on parhaillaan käynnissä lastensuojelua koskeva Lapsen kanssa –hanke, jonka tarkoituksena on luoda kuntien yhteinen lastensuojeluyksikkö, josta hoidetaan keskitetysti kaikki lastensuojelupalvelut kaikkiin kuntiin.

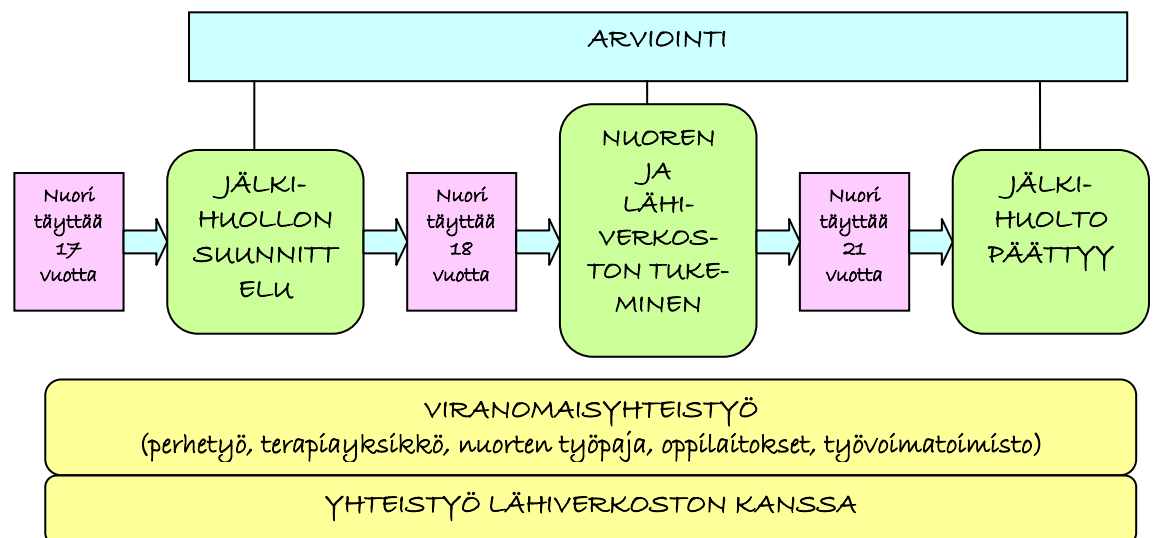
6 HAAPAJÄRVEN SOSIAALITYÖN JÄLKIHUOLTOMALLI

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Haapajärven sosiaalitoimi. Opinnäytetyöni tarkoituksena on mallintaa 18 vuotta täyttäneiden sijaishuollon päättävien nuorten jälkihuoltoprosessia Haapajärven sosiaalitoimen lastensuojelussa. Tavoitteena on luoda jälkihuoltoprosessia selkeyttävä prosessimalli sekä jälkihuoltosuunnitelmalomake työskentelyn ja toimivan yhteistyön tueksi. Opinnäytetyön tuotos; jälkihuoltomalli ja suunnitelmalomake perustuvat kyseisen kunnan sosiaalityöntekijöiden esittämien toiveiden lisäksi lastensuojelulakiin ja jälkihuollon laatukriteereihin. Jälkihuoltomallin sekä jälkihuoltosuunnitelmapohjan luomisessa olen myös pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota tutkimuskirjallisuudessa esille tulleisiin jälkihuollon kehittämishaasteisiin ja epäkohtiin. Opinnäytetyön pitkän ajan tavoitteena on yhdenmukaistaa ja selkiyttää Haapajärven sosiaalitoimen työntekijöiden tekemää jälkihuoltoa 18-21-vuotiaiden nuorten kanssa.

Jälkihuolto on jokaisen jälkihuoltoon oikeutetun nuoren kohdalla yksilöllinen prosessi. Voi olla, että nuori on omaksunut jo sijaishuollon aikana niin vahvat itsenäistymisvalmiudet, että hän pärjää sijaishuollon päättyessä oman lähiverkostonsa turvin, eikä erityiselle tuelle jälkihuollossa ole tarvetta. Nuorella on myös oikeus kieltäytyä jälkihuollon palveluista, niin kuin Haapajärvelläkin on muutamien nuoren kohdalla käynyt. Kunnan velvollisuutena on kuitenkin tarjota ja järjestää jälkihuoltoa sekä tiedottaa nuorta hyvissä ajoin jälkihuollon mahdollisuuksista. Kun jälkihuollosta tiedottaminen, alkukartoitus ja suunnittelutyö aloitetaan jokaisen jälkihuoltoon oikeutetun nuoren kanssa hyvissä ajoin ennen sijaishuollon päättymistä, voidaan varmistua siitä, ettei nuori ainakaan kieltäydy palvelusta tietämättömyyttään. Jälkihuollon mallintaminen edistää sosiaalityöntekijöiden työn laadukkuutta.

Haapajärven sosiaalitoimen jälkihuollon prosessimallissa on kolme päävaihetta; jälkihuollon suunnittelu, varsinainen nuoren ja läheisverkoston tukeminen sekä jälkihuollon päättymisen. Jälkihuoltoprosessin tavoitteena on saattaa nuori itse-

näiseen elämään, omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukenaan. Arviointi on läsnä koko jälkihuoltoprosessin ajan. Arviointia tekevät kaikki jälkihuoltoprosessissa mukana olevat tahot; nuori itse, sosiaalityöntekijä, viranomaiset ja läheiset. Arviointikeskusteluja käydään yhteisissä tapaamisissa, joita jälkihuoltoprosessin aikana on säännöllisesti 4-6 kuukauden välein. Jälkihuoltoprosessissa on myös vahvana tekijänä toimiva viranomaisyhteistyö, jolla pyritään takaamaan nuoren kannalta mutkaton jälkihuoltopalveluiden toteutuminen. Yhteydenpito nuoreen ja lähiverkostoon auttaa sosiaalityöntekijää arvioimaan jälkihuollon onnistumista ja toteutumista sekä nuoren jälkihuoltosuunnitelman tarkistamisen tarvetta. Haapajärven jälkihuollon prosessimalli on esitelty kuviossa 1.

Kuvio 1. Jälkihuollon prosessimalli Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa.

Olen luonut toimeksiantajalle annettavan jälkihuollon toimintamallin, joka on tämän opinnäytetyön liitteenä (Liite 1). Toimeksiantajalle annettava toimintamalli on tiivistetty kirjallinen ohjeistus prosessikaavioineen jälkihuoltoprosessissa olevista konkreettisista työvaiheista ja sosiaalityöntekijän vastuulla olevien palaverien järjestämisestä. Toimintamallin tarkoituksena on havainnollistaa ja helpottaa sosiaalityöntekijän tekemää työtä jälkihuoltoprosessissa suunnittelun aloittamisesta jälkihuollon päättämiseen. Toimintamallissa jälkihuoltoprosessin eri vaiheisiin kuuluvia konkreettisia työvaiheita ovat jälkihuollon verkostopalaveri, jälkihuollon suunnitelmapalaveri, arviointipalaverit sekä jälkihuollon loppupalaveri.

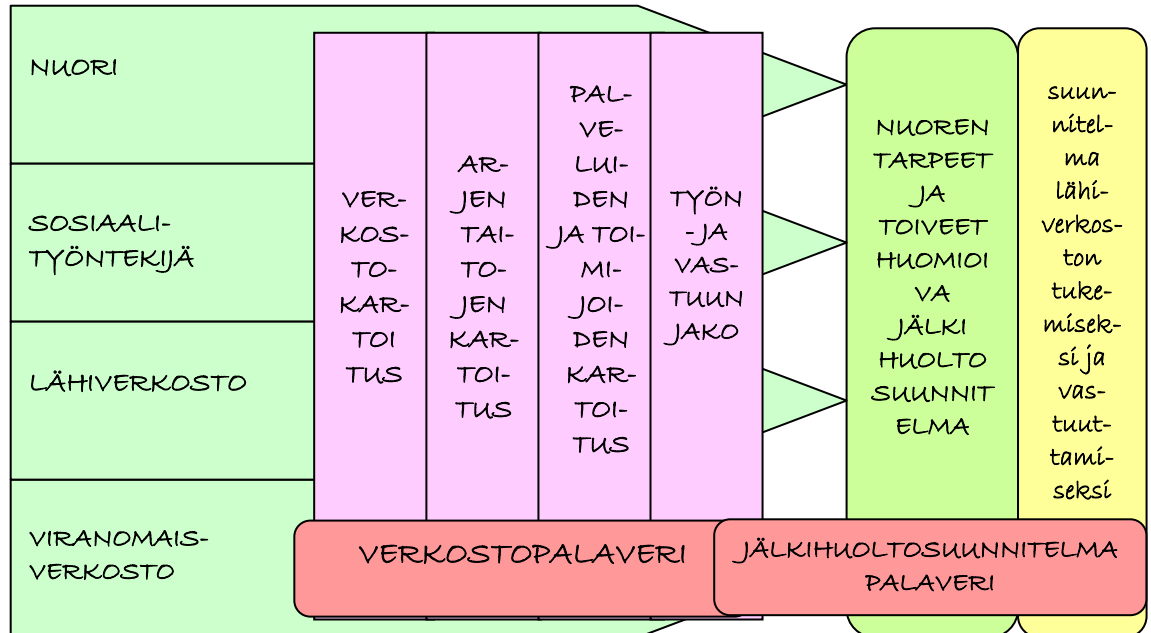
Seuraavassa käsittelen tarkemmin jälkihuolto-prosessin etenemistä Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa suunnittelun, nuoren ja lähiverkoston tukemisen sekä jälkihuollon päättymisvaiheissa. Lapsilähtöisen työskentelyn edistämiseksi olen liittännyt jälkihuollon yhteistyöpalavereiden yhteyteen esimerkkejä työskentelyn apuna käytettävissä olevista työvälineistä. Välineet ovat pääasiassa Pesäpuu ry:n lapsilähtöiseen työskentelyyn tarkoitettuja työvälineitä tai yleisesti tunnettuja menetelmiä.

6.1 Jälkihuollon suunnittelu

Jälkihuollon laatukriteereiden mukaan jälkihuollon suunnitteluvaiheen tavoitteena on nuoren uuden elämänvaiheen kokonaisuuden hahmottaminen ja kirjaaminen suunnitelmaksi yhdessä nuoren ja hänelle tärkeiden ihmisten kanssa (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004). Jälkihuollon suunnittelu on hyvä aloittaa jo sijoitusvaiheessa. Sijaishuoltopaikassa nuori omaksuu tietoja ja taitoja, joita itsenäistävän jälkihuollon aikana tarvitaan. Huolellinen suunnittelutyö on onnistuneen jälkihuollon perusta. Näin nuori tulee tietoiseksi oikeuksistaan jälkihuollossa, eikä tunne jäävänsä tyhjän päälle sijoituksen päätyttyä. Alusta asti avoin yhteistyö vahvistaa luottamuksellista työskentelyä ja sitoutumista. (Laaksonen 2005, 15.)

Haapajärven sosiaalityön jälkihuollon suunnitteluprosessi alkaa jo nuoren sijoitusaikana. Jälkihuollon suunnittelu on koko jälkihuolto-prosessin vaativin vaihe. Se vaatii aikaa ja paneutumista ennen kaikkea sosiaalityöntekijältä, mutta myös sijaishuoltopaikalta ja nuorelta itseltään. Yhdessä sovitut ”pelisäännöt”, jälkihuoltosuunnitelma sekä työnjako edistävät toimivaa yhteistyötä ja helpottavat työskentelyä varsinaisen jälkihuollon aikana. Siksi suunnitteluvaiheeseen on syytäkin varata riittävästi aikaa. Suunnitteluprosessissa ovat osallisina nuori, nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä, nuorelle tärkeitä läheisiä sekä nuoren tilanteesta riippuen eri viranomaisia. Suunnitteluvaiheen tavoitteena on luoda nuoren todellisia tarpeita ja toiveita vastaava jälkihuoltosuunnitelma, johon nuori sitoutuu.

Suunnitteluvaiheen tavoitteena on myös tarvittaessa tehdä suunnitelma nuoren lähiverkoston tukemiseksi. Haapajärven sosiaalityön jälkihuollon suunnitteluprosessi on esitelty kuviossa 2.

Kuvio 2. Jälkihuollon suunnitteluvaiheen prosessimalli Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa.

6.1.1 Jälkihuollon verkostopalaveri

Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa jälkihuollon suunnittelu alkaa nuoren täyttyessä 17 vuotta. Sosiaalityöntekijän vastuulla on huolehtia jälkihuolto prosessin käynnistymisestä kutsumalla kaikki nuorelle tärkeät läheiset ja viranomaiset jälkihuollon ensimmäiseen verkostopalaveriin. Verkostopalaveriin kutsuminen on tehtävä nuoren suostumuksella ja nuoren kanssa yhteistyössä. Verkostopalaverissa on tarkoitus koota tietoa nuoren elämänvaiheista ja tämänhetkisestä tilanteesta sekä kartoittaa lähiverkostoa. Verkostopalaverissa nuorelle on kerrottava selkeästi ja avoimesti jälkihuollon palveluista ja mahdollisuuksista. Ensimmäisessä jälkihuollon verkostopalaverissa ovat paikalla nuoren lisäksi sosiaalityöntekijä ja tarvittaessa työpari, sijaishuoltopaikan edustaja tai omaohjaaja, nuorelle tärkeitä läheisiä tai viranomaisia ja esimerkiksi tukihenkilö tai perhetyöntekijä, jos näillä arvellaan olevan roolia nuoren varsinaisessa jälkihuollon toteutumisessa. Jälki-

huollon pitkän ajan tavoitteena on tukea nuorta pärjäämään elämässä omillaan toimeentulevana aikuisena, jolla on oma luonnollinen lähiverkosto tukenaan (Laaksonen 2005, 10). Tämän vuoksi läheisten osallistuminen ja sitä kautta vastuuttaminen jo suunnitteluvaiheessa on perusteltua ja toivottua. Nuoren lähiverkoston tukeminen kuuluu myös osana jälkihuoltoon.

Jälkihuollon verkostopalaverissa on tarkoitus keskustella tulevan jälkihuollon tavoitteista. Verkostopalaverissa on tavoitteena tehdä nuoren elämäntilanteen kartoitus ja suunnitella alustavasti nuoren sijaishuollon jälkeistä aikaa ja jälkihuoltoa. Palaverissa kootaan yhteen nuoren elämänvaiheet ja nykytilanne. Menneisyyden muisteluun ei kuitenkaan saa jumiutua, sillä jälkihuollon tarkoitus on keskittyä nuoren tulevaisuuteen. Yhteenvetona todetaan nuoren sijoituksesta keskeiset seikat ja mahdolliset hoidot, kuntoutukset ja tukitoimet. On myös tarkoituksenmukaista keskustella, onko nuorella mahdollisesti aktivoituvia traumoja ja miten niihin tulisi jälkihuollossa varautua. Tämänhetkinen elämäntilanne ja nuoren tulevaisuuden suunnittelu ovat verkostopalaverin keskiössä. Nuoren elämäntilanteen kartoituksessa on tarkoitus keskustella nuoren vahvuuksista ja heikkouksista suhteessa itsenäistymiseen. Tähän sopivia työvälineitä ovat mm. Pesäpuu ry:n lapsilähtöisen työskentelyn välineistä Elämän tärkeät asiat –kortit, Vahvuuskortit sekä Mun stoori-kortit.

Verkostopalaveri käynnistää varsinaisen jälkihuollon suunnittelutyön Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa. Jotta saataisiin muodostettua varsin kokonaisvaltainen ja todellinen kuva nuoren itsenäistymisvalmiuksista ja tuen tarpeesta, on verkostopalaverissa hyvä tehdä nuoren verkostokartoitus, arjen taitojen kartoitus sekä jälkihuollossa tarvittavien palveluiden ja toimijoiden kartoitus. Verkostokartoitukseen sopivia työvälineitä ovat erilaiset verkostokartat ja –puut, kuten Pesäpuu ry:n Maailmani kartta. Arjen taitoja ja itsenäistymisvalmiuksia voidaan hahmottaa esimerkiksi Itsenäistyvän nuoren roolikartan avulla. Arjen taitoja voidaan kartoittaa ja harjoitella käytännössä myös sijaishuoltopaikassa viimeisen sijoitusvuoden aikana. Verkostopalaverissa on kuitenkin yhdessä keskusteltava työn- ja vastuunjaosta, arvioida sijaishuoltopaikan, vanhempien ja muun lähiverkoston osallisuus nuoren tukemisessa sekä sopia itsenäistymisen ja toiminnan toteutumi-

sen aikataulusta. Verkostopalaverissa sovitaan myös seuraavasta yhteisestä tapaamisesta, jossa kirjataan varsinainen jälkihuoltosuunnitelma. Sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu nuoren jälkihuollosta jo suunnitteluvaiheessa.

Verkostopalaverissa on syytä miettiä nuoren asumisen järjestymistä sijaishuollon päättyessä. Asunnon hakeminen, muutto, huonekalujen hankinta ja sisustaminen ovat aikaa vieviä prosesseja. Haapajärven sosiaalitoimella ei ole itsenäistyville nuorille tarkoitettuja asuntoja, joissa olisi saatavilla aikuisen tuki ja valvonta. Nuori voi sovitusti ja tarpeen vaatiessa jatkaa asumista sijaishuoltopaikassa jälkihuollon palveluna. Useilla perhekodeilla on myös tarjolla tuettuja itsenäistymisasuntoja jälkihuoltoon nuorille varsinaisen sijaishuollon päättyttyä. Jos nuori muuttaa omaan asuntoon, voidaan nuoren asumista tarvittaessa tukea paitsi sosiaalityöntekijän tiiviillä yhteydenpidolla, myös perhetyöntekijän tukemana. Nuori voi myös muuttaa takaisin biologisten vanhempiensa luokse, jolloin tukea on luonnollisesti tarpeen vaatiessa kohdistettava myös vanhemmille. Asumisen järjestelemisen yhteydessä kuuluu myös ohjata nuorta hakemaan hänelle kuuluvia Kelan etuuksia, kuten opinto- ja asumistukea.

6.1.2 Jälkihuoltosuunnitelma

Haapajärven sosiaalityön jälkihuoltoprosessin suunnitteluvaiheen työskentely jatkuu jälkihuoltosuunnitelmapalaverissa. Jälkihuoltosuunnitelmapalaverin tavoitteena on kirjata jälkihuoltosuunnitelma (Liite 2). Sosiaalityöntekijä kutsuu osallistujat koolle nuoren suostumuksella ja nuoren kanssa yhteistyössä nuoren täyttäessä 18 vuotta. Jälkihuoltosuunnitelmapalaverin osallistujat ovat samat kuin jälkihuollon verkostopalaverissa. Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen huostassapidon päättymisestä ja jälkihuollon aloittamisesta.

Jälkihuoltosuunnitelman tavoitteena on konkretisoida jälkihuollon tavoitteet selkeiksi arkipäivässä toteuttaviksi asioiksi. Parhaimmassa tapauksessa nuori kokee hyvän jälkihuoltosuunnitelman tekemisen luottamuksen osoituksena häntä kohtaan (Laaksonen 2005, 18). Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa jälkihuoltosuunnitelma kirjataan erilliselle jälkihuoltosuunnitelmalomakkeelle (Liite 2).

Jälkihuoltosuunnitelma on tarkoitus kirjata hyvässä hengessä ja yhteistyössä, nuoren ollessa suunnittelun keskiössä ja aktiivisena toimijana. Jälkihuoltosuunnitelma on aina tehtävä yksilöllisesti koskemaan juuri kyseisen nuoren elämäntilannetta ja todellisia tarpeita.

Haapajärven sosiaalityön jälkihuoltosuunnitelmalomake (Liite 2) on kaksivaiheinen. Alkuosa koostuu taustatiedoista, johon kirjataan palaveriin osallistujat, ajankohta sekä nuoren sijaishuoltopaikka ja -aika. Suunnitelmalomakkeen alkuun kirjataan myös lyhyesti nuoren itsenäistymisen kannalta olennainen lähiverkosto ja viranomaisverkosto, jälkihuollon yleinen tavoite sekä sijaishuoltopaikan rooli jälkihuollossa. Jälkihuollon varsinaisen toteutuksen eli nuoren tukemisen osuus suunnitelmalomakkeella on keskeisin. Sen tarkoituksena on eritellysti pilkkoa jälkihuolto konkreettisiin jälkihuollon aikana nuoren käytettävissä oleviin tukitoimiin ja palveluihin. Tässä yhteydessä asetetaan osatavoitteita yksilöidysti, esimerkiksi asetetaan tavoite nuoren koulutuksen tai työelämän tukemiselle. Suunnitelmassa sovitaan myös työn- ja vastuunjaosta. Jälkihuollon toteutuksen suunnittelussa olen pyrkinyt ottamaan mahdollisimman laajasti huomioon eri teemat, joita jälkihuoltosuunnitelmaa tehdessä olisi hyvä käydä nuoren kanssa läpi. Kaikki teemat (asuminen, taloudellinen tuki, itsenäistymisvalmiudet, koulutus ja työelämä, terveydenhuoltopalvelut, harrastukset ja tukihenkilö tai -perhe) eivät välttämättä ole kaikille jälkihuollon nuorille ajankohtaisia ja tarpeellisia, mutta ne on hyvä keskustella yhdessä läpi. Kaikkien teemojen löytyminen suunnitelmalomakkeelta toimii samalla myös nuoren jälkihuollosta vastaavan sosiaalityöntekijän muistilistana.

Haapajärven jälkihuoltosuunnitelmalomakkeessa on kohta lähiverkoston kanssa tehdyn yhteistyön ja lähiverkoston tukemisen suunnitelmalle. Lähiverkoston tukemisen suunnitelma ei ole kaikkien jälkihuoltonuorten kohdalla olennainen tai tarpeellinen, mutta erityisesti se korostuu siinä tilanteessa, jos nuori palaa biologisten vanhempiensa luokse asumaan. Jälkihuoltosuunnitelmaa tehdessä sovitaan myös aina sosiaalityöntekijän ja nuoren välisestä yhteydenpidosta sekä suunnitelman tarkistamisajankohdasta. Jälkihuoltosuunnitelma viimeistellään suunnitel-

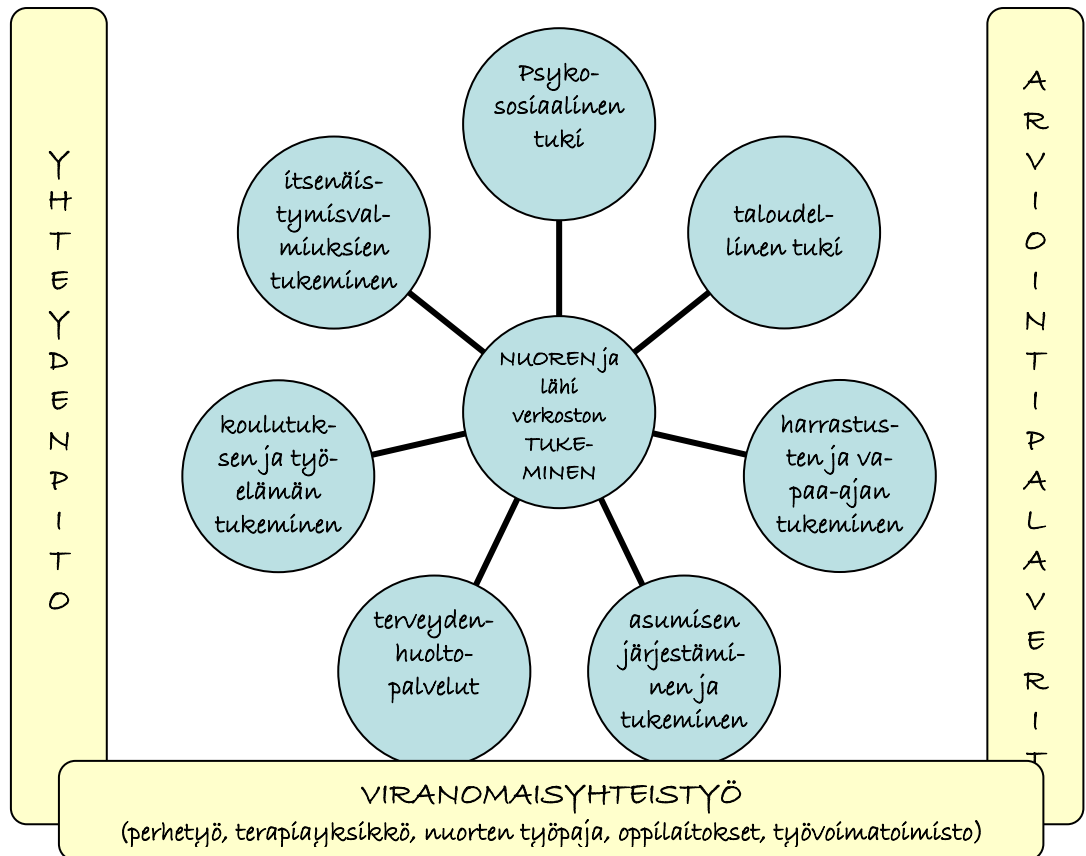
man tekoon osallistuneiden allekirjoituksilla, joilla jokainen osapuoli sitoutuu suunnitelman toteuttamiseen.

6.2 Nuoren ja lähiverkoston tukeminen

Jälkihuollon toteutus on jälkihuoltosuunnitelman mukaista nuoren tukemista käytännössä. Jälkihuollon laatukriteereiden mukaan tämän vaiheen tavoitteena on rohkaista nuorta sitoutumaan omaan suunnitelmaan ja toimimaan sen mukaisesti. Viime kädessä on sosiaalityöntekijän vastuulla huolehtia, että suunnitelmassa sovitut asiat toteutuvat ja nuori saa tarvitsemansa tuen ja palvelut.

Haapajärven jälkihuollon prosessimallissa nuoren ja lähiverkoston tukeminen tapahtuu jälkihuoltosuunnitelmapalaverissa tehdyn jälkihuoltosuunnitelman mukaisesti. Nuoren ja lähiverkoston tukemisen prosessia on esitelty kuviossa 3. Säännöllinen yhteydenpito nuoreen on ensiarvoisen tärkeää. Sosiaalityöntekijän resurssit tukea yksittäistä nuorta ovat rajalliset, mutta sosiaalityöntekijän ei ole tarkoituksenmukaistakaan toimia jälkihuollossa yksin. Nuoren ympärillä voi olla suurikin joukko ihmisiä, joten sosiaalityöntekijän ammatillisuuteen kuuluu kyky arvioida ja nähdä oma paikkansa viranomais- ja läheisverkostossa ja jakaa vastuu- ta nuoren tukemisesta eri toimijoille, nuoren läheisille ja nuorelle itselleen. Yhteistyö eri toimijoiden, niin nuoren läheisten kuin viranomaistenkin välillä on olennaista. Sosiaalityöntekijän rooli on muuttuva ja suhteessa nuoren tarpeisiin. On nuoren ja sosiaalityöntekijän välisen toimivan ja luottamuksellisen yhteistyön kannalta tärkeää, että sosiaalityöntekijä pitää nuoreen yhteyttä säännöllisesti, eikä vain esimerkiksi tilanteissa, joissa nuoren käyttäytymisestä tai elämäntilanteesta on ilmennyt huolta.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄLLÄ PÄÄVASTUU

Kuvio 3. Nuoren ja läheisverkoston tukeminen Haapajärven sosiaalityön lastensuojelun jälkihuollossa.

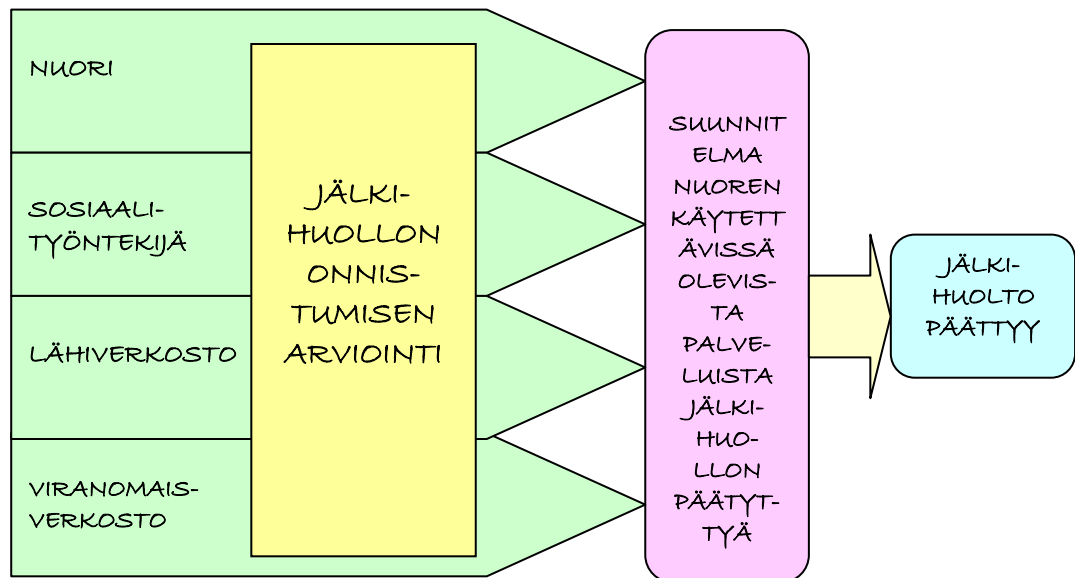
Sosiaalityöntekijän tehtävänä on vastata sitä, että nuori saa jälkihuollossa tarvitsemansa tuen. Sosiaalityöntekijä kartoittaa Haapajärvellä olevia palveluita ja ohjaa ja tukee nuorta hakeutumaan palveluiden piiriin. Sosiaalityöntekijän rooli jälkihuollossa onkin usein koordinoiva, järjestelevä ja ohjaava. Asumisen järjestäminen on keskeinen tekijä jälkihuollossa. Nuoren on tarvittaessa saatava asumiseen ja itsenäisen kodin- ja taloudenhoitoon tukea ja ohjausta. Käytännössä nuorelle voidaan tarjota esimerkiksi lastensuojelun perhetyöntekijän tukea ja ohjausta arjessa tai järjestää tukiperhe tai tukihenkilö. Myös sijaishuoltopaikan rooli asumisen ja itsenäistymisvalmiuksien tukemisessa on mahdollinen. Koulutuksen ja työelämän tukemisessa sosiaalityöntekijä ohjaa nuorta asioimaan esimerkiksi työvoimatoimistossa ja Kelalla. Opintoja tuetaan tarpeen mukaan myös taloudellisesti. Taloudellinen tuki jälkihuoltonuorten kohdalla on nuoren todellisiin tarpeisiin perustuvaa. Nuorta on tuettava taloudellisesti asumiseen, koulutukseen, harrastuksiin ja muuhun olennaiseen arkielämään kuuluvissa perustelluissa menoissa. Käy-

tännössä taloudellinen tuki on toimeentulotukea, jossa eivät kuitenkaan jälkihuolto nuoren kohdalla päde toimeentulotukilain normit ja rajoitukset. Itsenäistymisvarojen maksamisesta ja käytöstä keskustellaan ja sovitaan yhdessä nuoren kanssa. Itsenäistymisvarojen tarkoitus on niin ikään tukea nuoren itsenäistymistä. Nuorella on myös oikeus saada tukea harrastuksiin ja loma- ja virkistystoimintaan. Käytännössä tämä tarkoittaa taloudellista tukemista ja eri mahdollisuuksista tiedottamista. Myös terveydenhuoltopalveluiden, kuten terapian tai kuntoutuksen järjestäminen on sosiaalityöntekijän vastuulla. Sosiaalityöntekijän on pystyttävä olemaan nuoren tavoitettavissa ja ymmärrettävä roolinsa nuoren tukijana ja kannustajana. Psykososiaalinen tuki on hyvin merkittävä tekijä kaikessa jälkihuollossa tapahtuvassa toiminnassa.

Nuorella on lain mukaan oikeus jälkihuoltoon 18-vuotiaasta 21-vuotiaaksi. Kolme vuotta on pitkä aika, jonka aikana nuoren tilanne ja tuen tarve voivat muuttua nopeastikin. Siksi jatkuva arviointi ja suunnitelman päivittäminen ovat tärkeitä. Haapajärven sosiaalityön jälkihuolto prosessissa jälkihuollon toteutumista arvioidaan noin 4-6 kuukauden välein pidettävissä arviointipalaverissa. Ensimmäinen arviointiajankohta on sovittu jo etukäteen jälkihuoltosuunnitelmapalaverissa. Tarvittaessa palaveri voidaan järjestää myös aikaisemmin. Käytännössä arviointia tapahtuu jokaisessa sosiaalityöntekijän ja nuoren välisessä yhteydenpidossa, kun keskustellaan nuoren kuulumisista. Arviointipalaverin osallistujat ovat pääosin samat kuin suunnitteluvaiheen palaverissa. Eri viranomaisten osallistumista väliarviointeihin voidaan miettiä tapauskohtaisesti. Arviointipalaverin tarkoituksena on arvioida tehdyn jälkihuoltosuunnitelman toteutumista sekä sovittujen tukitoimien tarpeellisuutta ja riittävyyttä nuoren tukemiseksi. Arviointipalaverissa nuorella ja lähiverkostolla on mahdollisuus vaikuttaa käytettävissä olevien palveluiden ja tukitoimien uudelleen pohtimiseen. Tarvittaessa palaverissa kirjoitetaan uusi suunnitelma nuoren ja/tai lähiverkoston tukemiseksi.

6.3 Jälkihuollon päättymisen ja loppuarviointi

Jälkihuollon päättymis- ja arviointivaiheen tavoitteena on sijaishuollon laatu- kriteereiden mukaan nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvai- heeseen sekä tiedon kokoaminen siitä, miten jälkihuolto on onnistunut nuoren kohdalla. Myös jälkihuollon päättäminen tulisi tapahtua suunnitelmallisesti yh- teistyössä nuoren ja hänelle läheisten ihmisten kanssa.

Kuvio 4. Jälkihuollon päättymisen Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa.

Haapajärven sosiaalityön jälkihuollon prosessimallissa jälkihuollon päättymisen ja loppuarviointi tapahtuu yhteisen tapaamisen merkeissä. Jälkihuollon loppupa- laveriin osallistuvat kaikki alusta asti jälkihuollon prosessissa mukana olleet ihmi- set. Jälkihuollon loppupalaverissa arvioidaan yhdessä jälkihuollon onnistumista suunnitteluvaiheessa asetettuihin tavoitteisiin ja jälkihuollon aikana nuoren elä- mässä tapahtuneisiin muutoksiin nähden sekä arvioidaan nuoren tuen tarvetta jat- kossa. Tarvittaessa kirjataan suunnitelma siitä, mitä palveluita nuorella on jälki- huollon päättyessä käytettävissään. Loppupalaverissa nuorta ohjataan yleisten palveluiden piiriin, kuten hakemaan yleistä toimeentulotukea sekä Kelan etuuksia. Haapajärven sosiaalityön jälkihuollon päättymisvaihetta on kuvattu kuviossa 4.

Loppupalaverissa jälkihuollon onnistumista arvioivat nuori, sosiaalityöntekijä, läheiset ja jälkihuollossa mukana olleet viranomaiset. Nuoren tekemän arvioinnin

kohteena ovat jälkihuoltosuunnitelmassa sovittujen palveluiden ja tuen toteutuminen, tarkoituksenmukaisuus ja riittävyys sekä viranomaisten kanssa tehdyn yhteistyön sujuvuus. Vaikka Haapajärven sosiaalitoimella ei ole tarkoituksenmukaista jälkihuollon arviointilomaketta, tulee nuorelle antaa mahdollisuus myös vapaaehtoisen kirjallisen arvioinnin ja palautteen antamiseen. Nuoren on tarpeenmukaista arvioida myös omaa toimintaansa jälkihuollon aikana; kuinka sitoutunut hän on ollut omaan jälkihuoltosuunnitelmaansa ja onko tavoitteita jäänyt saavuttamatta nuoren omista valinnoista ja toiminnasta johtuen. Jälkihuoltonuoren läheiset arvioivat saamansa tuen tarkoituksenmukaisuutta ja riittävyttä sekä omaa toimintaansa nuoren itsenäistymisen tukemiseksi. Sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten arvioinnin kohteena ovat oma sitoutuminen jälkihuoltotyöhön sekä yhteistyön toimivuus jälkihuoltoprosessissa mukana olleiden osapuolien kesken. Arviointia tehdään suullisesti ja sosiaalityöntekijä kirjaa ylös arvioinnista jälkihuollon onnistumisen kannalta keskeisimmät seikat nuoren asiakaskertomukseen. Arviointeja voidaan käyttää jatkossa jälkihuoltotyön kehittämistyössä. Arvioinnin apuna voi myös käyttää erilaisia työmenetelmiä tai -välineitä. Pesäpuu ry:n lapsilähtöiseen työskentelyyn tarkoitettut Vahvuuskortit ja Mun stoori -kortit sopivat hyvin nuorten kanssa työskentelyyn.

7 YHTEENVETO

7.1 Pohdintaa opinnäytetyön tuotoksista

Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda jälkihuoltomalli Haapajärven sosiaalityön lastensuojeluun. Toimeksiantaja toivoi jälkihuoltotyöhön selkeyttä ja yhteistä toimintamallia sekä jälkihuoltosuunnitelmalomaketta konkreettisen työn helpottamiseksi ja laadukkaan työn varmistamiseksi. Opinnäytetyöprosessin tuotoksina Haapajärven sosiaalityön jälkihuoltoon syntyi jälkihuoltoa kuvaava prosessimalli, prosessimallia täydentävä toimintamalli kirjallisena selvityksenä sekä jälkihuoltosuunnitelmalomake. Tuotokset ovat toimeksiantajan käytettävissä.

Haapajärven sosiaalityön jälkihuollon prosessimalli mukailee valtakunnallisia jälkihuollon laatukriteereitä, jotka sosiaalialan ammattilaiset ja käytännön työn toimijat ovat luoneet. Haapajärven jälkihuollon prosessimalli kuvaa sitä kokonaisuutta, niitä prosessin osia, mistä hyvä ja laadukas jälkihuolto itsenäistyvän nuoren kohdalla koostuu. Olen lisännyt prosessiin mielestäni vahvasti vaikuttavia ja onnistumisen kannalta olennaisia tekijöitä; viranomaisyhteistyö, arviointi ja yhteistyö lähiverkoston kanssa. Olen pilkkonut jälkihuollon prosessimallin vaiheet omiksi prosessikaavioikseen koskien Haapajärven sosiaalitoimessa tehtävää jälkihuoltotyötä itsenäistyvän nuoren kanssa ja avannut niiden sisältöä varsinaisessa tekstissä. Toimeksiantajalle annettava toimintamalli on kirjallinen ohjeistus jälkihuollon konkreettisista työvaiheista ja niiden sisällöstä. Jälkihuoltosuunnitelmalomakkeen tavoitteena on varmistaa itsenäistyvän nuoren elämään kuuluvien teemojen läpikäyminen ja tuen saatavuus kaikkien jälkihuoltonuorten kohdalla. Mielestäni se välittyy suunnitelmalomakkeesta hyvin. Suunnitelmalomake on laajuudeltaan melko pitkä, nelisivuinen, mutta perusteellinen ja aiheellinen. Olen pyrkinyt rakentamaan jälkihuollon prosessimallin kaavioineen, toimeksiantajalle annettavan toimintamallin sekä jälkihuoltosuunnitelmalomakkeen lastensuojelulakiin, tutkimuskirjallisuuteen ja laadukkaan jälkihuoltotyön vaatimuksiin perustuen. Mielestäni olen onnistunut siinä kohtalaisen hyvin.

Mielestäni toimintamallin mukaisesti kuljettu itsenäistyvän nuoren jälkihuollon taival on onnistunut. Käytännön jälkihuoltotyö ei ole kuitenkaan prosessimallien kirjaimellista noudattamista. Se on yksilöllistä ja tapauskohtaista ihmisten välistä toimintaa ja yhteistyötä, jolla on selkeä tavoite; nuoren itsenäistyminen ja pärjääminen yhteiskunnassa täysivaltaisena, vastuullisena aikuisena. Toinen nuori tarvitsee enemmän tukea ja positiivista kontrollia elämänsä järjestykseen laittamisessa ja arjen opetteluissa, toinen pärjää vähemmällä. Jo työntekijän työssäjaksamisen kannalta on kuitenkin muistettava, ettei nuoren puolesta voi elää, eikä työntekijä voi nuoren ongelmia poistaa. Työntekijän tehtävänä on mahdollistaa tukitoimien ja palveluiden saatavuus, ei tehdä valintoja nuoren puolesta. Nuorella on mahdollisuus kieltäytyä koko palvelusta, nuori valitsee reittinsä joka tapauksessa itse.

Mielestäni opinnäytetyön tuotoksena syntyneet jälkihuoltomalli sekä jälkihuolto-suunnitelma ovat käyttökelpoisia selkiyttämään jälkihuolto-prosessia ja takaamaan laadukkaan palvelun kaikille jälkihuoltoon oikeutetuille nuorille Haapajärven sosiaalityön lastensuojelussa. Uskon ja toivon, että ne palvelevat tarkoitusta käytännön työssä. Vasta käytännön työssä kuitenkin loppujen lopuksi selviää, ovatko jälkihuoltomalli ja suunnitelmalomake tarkoituksenmukaisia ja miten niitä tulisi kehittää paremmin tarkoitusta vastaaviksi.

Jatkohankkeena ehdotan jälkihuolto-nuorille suunnatun informatiivisen esitteen kehittämistä. Tiivis tietopaketti jälkihuollon tarkoituksesta ja nuoren oikeuksista jälkihuollossa palvelisi sekä asiakasta että työntekijää; molemmille osapuolille helppo tapa varmistua tiedon kulusta. Se palvelisi myös työn laadukkuutta ja positiivisen mielikuvan syntymistä jälkihuollosta. Mielestäni tarvitaan tutkimuksia ja selvityksiä siitä, onko jälkihuolto edesauttanut nuoren itsenäistä selviytymistä yhteiskunnassa ja ovatko tukitoimet ja palvelut olleet riittäviä ja tarkoituksenmukaisia. Mielenkiintoista ja jälkihuollon kehittämisen kannalta sekä olennaista että tärkeää olisi myös tutkimuksellisin menetelmin selvittää jälkihuollosta kieltäytyneiden nuorten ajatuksia ja mielipiteitä jälkihuollosta.

7.2 Pohdintaa jälkihuollosta

Jälkihuollon tutkimuskirjallisuudesta ilmenneistä jälkihuollon haasteista mielestäni vahvimmin nousivat esille nuorten sitoutumattomuus ja epätietoisuus palvelusta sekä suunnitelmien viranomaislähtöisyys. Samansuuntaisia ongelmia olivat työssään kohdanneet myös opinnäytetyön kohteena olevan Haapajärven lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Pohdin näiden seikkojen yhteyttä toisiinsa sekä ratkaisukeinoja. Jos kunnan jälkihuoltotyötä ei ole mallinnettu, jää jälkihuoltoprosessin toteutus pienten kuntien sosiaalitoimissa pahimmassa tapauksessa yhden työntekijän varaan. Lastensuojelulaki luo jälkihuollon puitteet ja vaatimukset, mutta ei määrää työtappaa ja käytännön toteutusta. On yksilöllistä ja persoonallista, kuinka kukin työntekijä lakia soveltaa. Kun jälkihuoltoprosessin vaiheet on kirjattu yhteiseksi toimintamalliksi, jota kaikki työntekijät sitoutuvat noudattamaan, on varmistettu jälkihuoltotyön laatu ja onnistuminen. Tarpeeksi ajoissa aloitettu suunnittelu-työ varmistaa palvelusta ja oikeuksista tiedottamisen nuorelle jo hyvissä ajoin ennen sijaishuollon päättymistä. Tietoisuus puolestaan lisää sitoutumista. Ja sitoutumista työskentelyyn vaaditaan luonnollisesti paitsi nuorelta myös työntekijältä.

Suunnitelmien viranomaislähtöisyyden poistamiseksi tarvitaan asennemuutosta sosiaalityöntekijöiltä. Asiakas- ja lapsilähtöisyys ovat nykysosiaalityön avainkäsitteitä, joiden pitäisi ohjata jo jokaisen sosiaalialan työntekijän tekemää työtä. Jäinkin pohtimaan, lienevätkö nuorten kommentit viranomaislähtöisyydestä tulleet tilanteista, joissa nuoren vaatimukset ovat olleet niin epärealistisia jälkihuollon tarkoitukseen eli itsenäistymisen ja vastuullisuuden tukemiseen nähden, ettei niihin ole voitu sen vuoksi suostua. Eihän toki ole tarkoitettua, että jälkihuollolla lähdetäisiin tukemaan esimerkiksi epäsosiaalista tai syrjäytymistä edistävää elämäntyyliä. Nuorta on voitu kannustaa kokeilemaan jotain vastuullisuutta edistävää, esimerkiksi koulutukseen tai työharjoitteluun osallistumista, joka ei ole alun perin ollut nuoren omissa suunnitelmissa. Näin mielestäni kuuluukin tehdä, mutta tämä ristiriita voi saada aikaan nuorella tunteen suunnitelmien viranomaislähtöisyydestä. Tämä voi olla yksi selitys viranomaislähtöisyyden kokemuksiin. Toki voi myös olla tilanteita, joissa nuori todella on jäänyt koko jälkihuoltotyössä paitsioon ja viranomaiset ovat tehneet hienoja suunnitelmia vain hoitaakseen työnsä

paperilla hyvin. Näin ei tietenkään missään nimessä saisi olla. Selvitysten mukaan lapsilähtöisyys ei kuitenkaan toteudu sosiaalityössä edelleenkään toivotulla tavalla. Parannettavaa on aina. Mutta sosiaalityöntekijätkin ovat inhimillisiä, erehtyväisiä yksilöitä, resurssit rajallisia ja vähäisiä ja työmäärä auttamatta liian suuri. Lastensuojelulakiuudistus on askel lapsilähtöisempään työhön ja lapsen aseman ja edun ensisijaisuuteen lastensuojelussa. Pitkällä aikavälillä uskon lakiuudistuksen ja yleisen julkisen keskustelun nuorten tilanteesta ja pahoinvoinnista edesauttavan myös jälkihuollon kehittymistä. Lapsilähtöisyyttä ei voida liikaa korostaa työssä, jossa keskiössä on lapsen elämä ja hyvinvointi.

7.3 Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kasvun arviointia

Ehdotuksen opinnäytetyön aiheesta sain keväällä 2008 Haapajärven sosiaalitoimistosta, jossa olin töissä. Aiheena lastensuojelu ja jälkihuolto sekä toimeksiantajan selkeä vaatimus tarvittavasta jälkihuoltomallista kiinnostivat ja innostivat tarttumaan työhön. Työn toteuttaminen toiminnallisena oli lisäksi minulle tutkimuksellista työtettä huomattavasti sopivampi tapa työskennellä.

Opinnäytetyöprosessi on ollut minulle erittäin opettava, kasvattava ja sekä henkisesti että ammatillisesti haastava kokemus. Opinnäytetyöprosessin haasteena olivat opinnäytetyön tekeminen kokopäivätyön ohessa, kaukana oppilaitoksesta, ilman säännöllisen ohjauksen tai vertaistuen mahdollisuutta. Tarkastellessani omaa työskentelyäni opinnäytetyöprosessin aikana, näen siinä paljon kehitettävää. Ajankäytön hallitsemattomuus ja aikataulujen venyminen, hetkittäinen motivaation ja suunnitelmallisuuden puute ja ehkä jopa tunne koko prosessin hallitsemattomuudesta olivat ajoittain työskentelyni painolastina. Erityisesti aikataulujen venyminen aiheutti opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa suuria vastoinkäymisiä. Ajankäytön hallitsemattomuus on osoitus huolimattomuudesta.

Oman työskentelyni vahvuutena voin sanoa, että työskentelyni jälkihuoltomallin suunnittelussa ja toteutuksessa sekä raportin kirjoittamisessa on kuitenkin ollut perusteellista ja olen panostanut niihin paljon. Opinnäytetyön teoriaosa on mieles-

täni kattava ja perusteellinen. Lähteet ovat uusia, ajankohtaisia ja luotettavia. Toisin lähteitä ei ole määrällisesti kovin paljon ja erityisesti jälkihuollon teoriaosuus on rakennettu vain muutaman keskeisen lähteen varaan. Erityisesti olen pettynyt siihen, etten saanut valtakunnallisten sijaishuollon laatukriteereiden julkaisua käsiini ollenkaan ja jouduin käyttämään vastaavaa tiivistettyä nettijulkaisua. Lastensuojelulaki, johon kaikki lastensuojelutyö perustuu, on kuitenkin vasta kuluvan vuoden 2008 alussa astunut voimaan, joten sen suhteen lähdeoteoksia ei olekaan saatavilla useita. Lähdeviittauksissa on arvatenkin joitakin puutteita.

Opinnäytetyön tekeminen yksin on haastavaa. Itse tuottamalleen tekstille ”sokeuttuu” ja asia-, merkintä- ja sisältövirheitä on lähes mahdotonta huomata, eikä niihin tahdo löytää itse enää ratkaisua. Yksin tekemisessä on kuitenkin vahvuutensakin; työstä tulee täysin oma ja tekijänsä näköinen, mikä sopii minulle hyvin. Olen ollut yhteydessä ohjaavaan opettajaan sähköpostilla suhteellisen säännöllisesti opinnäytetyön edetessä vaihe vaiheelta eteenpäin. Ohjausta olen saanut lähinnä sähköpostin kautta, vain kaksi kertaa koko prosessin aikana olen käynyt henkilökohtaisessa ohjauksessa. Olisin tarvinnut ohjausta enemmän, mutta konkreettisen pitkän välimatkan vuoksi se oli mahdotonta. Välillä minulla oli tunne, etteivät ajatuksemme ohjaajan kanssa opinnäytetyön tarkoituksesta ja toteutuksesta kohdanneet. Koen kuitenkin saaneeni ohjaajalta hyviä neuvoja ja tukea työskentelyyn. Opinnäytetyön toimeksiantajalta olen saanut tukea ja kannustusta koko prosessin ajan. Olemme tavanneet sosiaalityöntekijöiden kanssa saman pöydän ääressä useaan kertaan ja pohtineet valmistelemani jälkihuoltomallin sisältöä ja muotoa.

Opinnäytetyön lopputulokseen olen itse tyytyväinen, vaikkakin ohjauksellisen ja vertaistuen vähyyden vuoksi epävarma. Opinnäytetyöprosessi on tukenut ammatillista kasvuani, lisännyt asiantuntijuutta ja syventänyt tietoutta lastensuojelusta ja jälkihuollosta. Työskentely on opettanut pitkäjänteisyyttä ja tavoitteellisuutta. Vastoin käymisten kautta olen oppinut huolellisen suunnittelun ja ajankäytön tärkeyttä. Koko prosessin aikana arvioinnin merkitys on ollut suuri. Arviointi- ja argumentointitaitoni ovat kehittyneet.

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vilhunen, R. & Vilén, M. 1999. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.

Forsberg, H., Ritala-Koskinen A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy.

Kuusinen, J. 1997. Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksen hallinta. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H.(toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan – kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.

Laaksonen, S. (toim.) 2005. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nurmi, J-E.1997. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H.(toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan – kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.

Nyqvist, L. 2007. Nuoret väkivallan silmässä. Teoksessa Määttä, K.(toim.) Helposti särkyvää - Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A.(toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Raitanen, M. 2001. Aikuistuminen –uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa?. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J.(toim.) Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) -soveltamisopas. Stakes. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vääri, A. 2006. ”Joku vähän tuuppii” –käsityksiä lastensuojelun jälkihuollosta kahdessa Varsinais-Suomen kunnassa. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Turun Yliopisto.

Elektroniset lähteet:

Hietaniemi, K. (toim.) 2002. Tupa-projekti. Jälkihuollon yhteistyöhanke. Väliraportti 2002. [viitattu 20.10.2008]. Saatavissa: <http://www.nuortenyst.fi/index.php?52>.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. [viitattu 20.10.2008]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Kyllönen, S. & Roth-Schulman, E. 2007. ”Se on sitä itsenäistymisen tukemista” – Itsenäistyvien nuorten jälkihuolto Ylä-Savossa. Opinnäytetyö. Savonia-ammattikorkeakoulu. [viitattu 20.10.2008]. Saatavissa: http://www.pslastensuojelu.fi/opinnaytetyot/Se_on_sita_itsenaistymisen_tukemista.pdf.

Känkänen, P. & Laaksonen, S. 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Lastensuojelun Kehittämishjelma. [viitattu 20.10.2008]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>.

SOTKANet – indikaattoripankki. Stakes. Osoitteessa: <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. 2004. [viitattu 20.10.2008]. Saatavissa: http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_7/6hVNNka5.pdf.

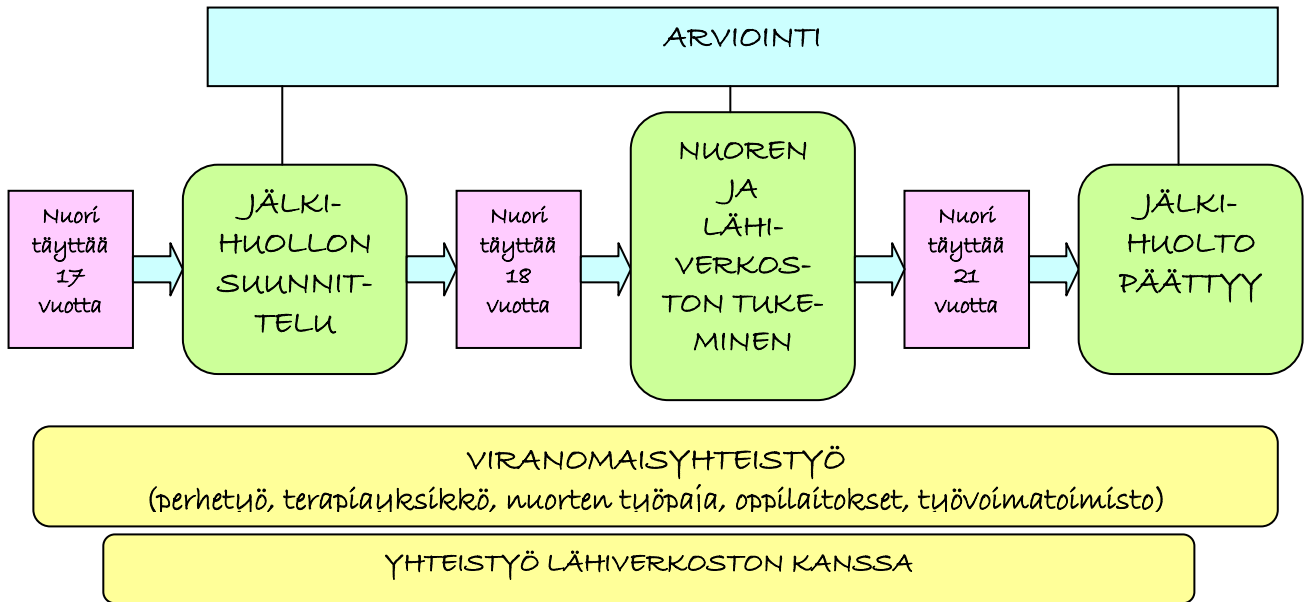
Muut lähteet:

Haapajärven sosiaalitoimen perhetyön tilastot 10/2008.

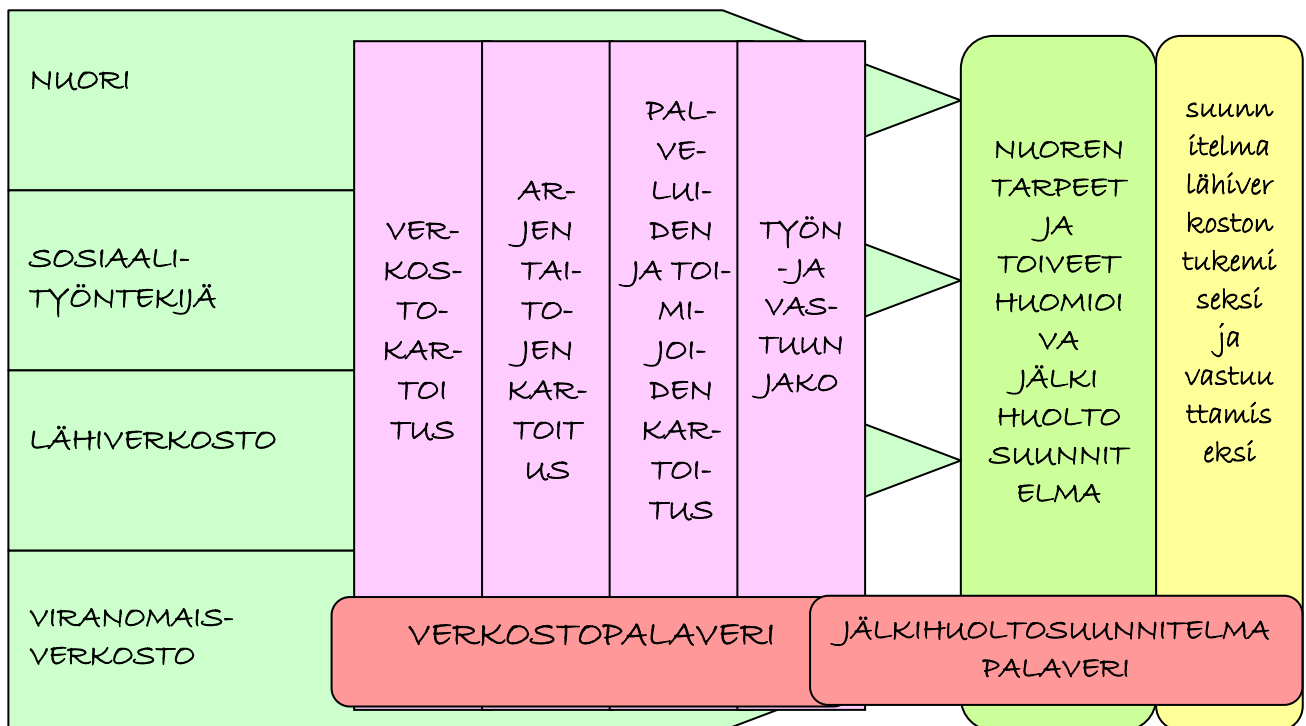
Haapajärven sosiaalityöntekijöiden haastattelu 09/2008.

HAAPAJÄRVEN SOSIAALITYÖN JÄLKIHOULLON TOIMINTAMALLI

JÄLKIHOULLTOPROSESSI

JÄLKIHOULLON SUUNNITTELU

JÄLKIHUOLLON VERKOSTOPALAVERI

Sosiaalityöntekijä kutsuu osallistujat koolle nuoren ensimmäiseen jälkihuollon verkostopalaveriin nuoren täyttäessä 17 vuotta.

- nuori
- sosiaalityöntekijä (työpari)
- sijaishuoltopaikan edustaja / omaohjaaja
- perhetyöntekijä, jos roolia
- tukihenkilö, jos roolia
- muita nuorelle tärkeitä läheisiä tai viranomaisia

Kootaan yhteen nuoren historia ja nykytilanne:

- kuntoutukset, hoidot, tukitoimet
- arvio mahdollisesti aktivoituvista traumaista
- nuoren vahvuudet ja heikkoudet (Elämän tärkeät asiat –kortit, vahvuuskortit, Mun stoori-kortit)
- arjen taitojen kartoitus (Itsenäistyvän nuoren roolikartta)
- verkostokartoitus (Maailmani kartta, verkostokartta tai – puu)
- toimijoiden ja palveluiden kartoitus
- arvio vanhempien sekä lähiverkoston osallisuudesta nuoren itsenäistymisen tukemisessa
- suunnitelma itsenäistymistä tukevasta työskentelystä perheen ja verkoston kanssa; lähiverkoston tukeminen

Alustava suunnitelma jälkihuollon tukitoimista ja palveluista

- ✓ asumisen järjestäminen sijaishuollon päätyttyä
- ✓ Kelan tukien ja etuuksien hakeminen (opintotuki ja asumistuki)
- ✓ Toimeentulotuki ja itsenäistymisvarojen maksaminen
- ✓ Koulutukseen tai työelämään hakeutuminen
- Työn- ja vastuunjako
- Itsenäistymisen ja toiminnan toteutumisen aikataulu
- seuraavan tapaamisen sopiminen
- sosiaalityöntekijä kirjaa

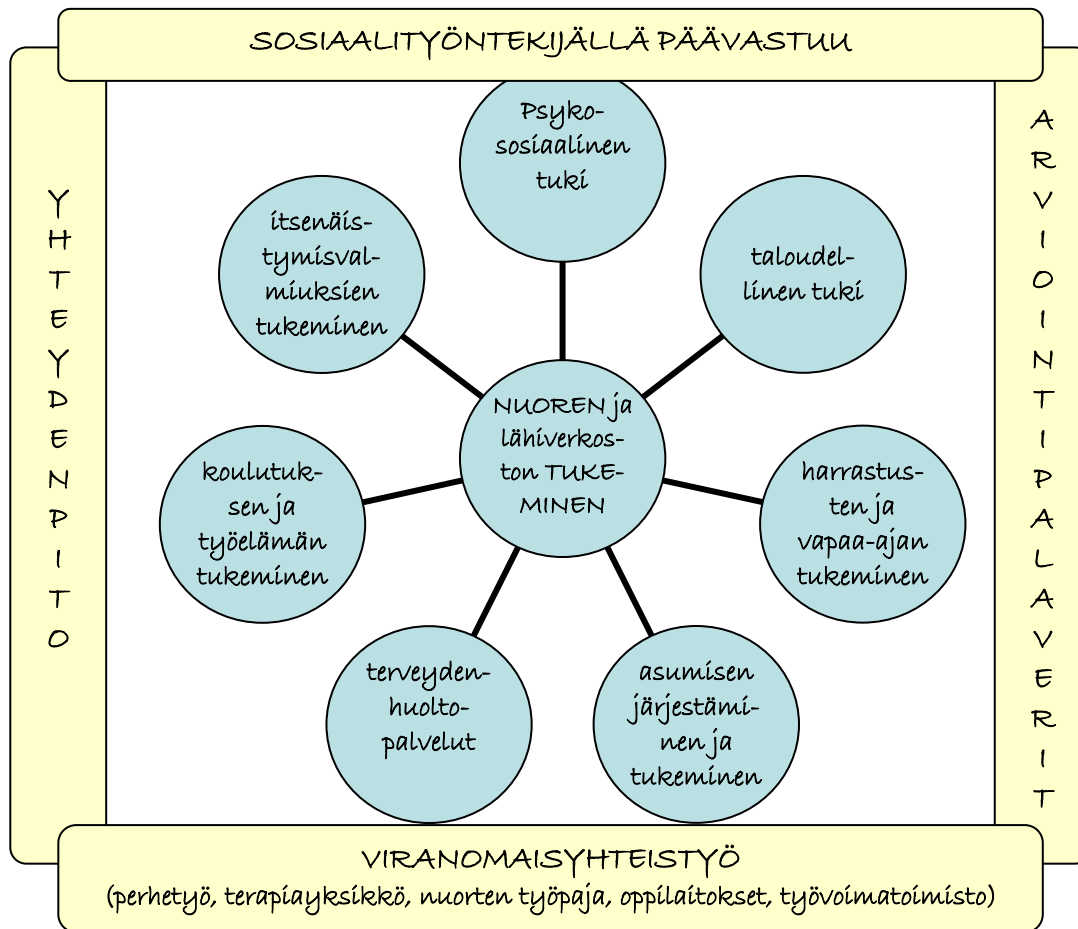
JÄLKIHUOLTOSUUNNITELMAPALAVERI

Sosiaalityöntekijä kutsuu koolle nuoren täyttäessä 18 vuotta.

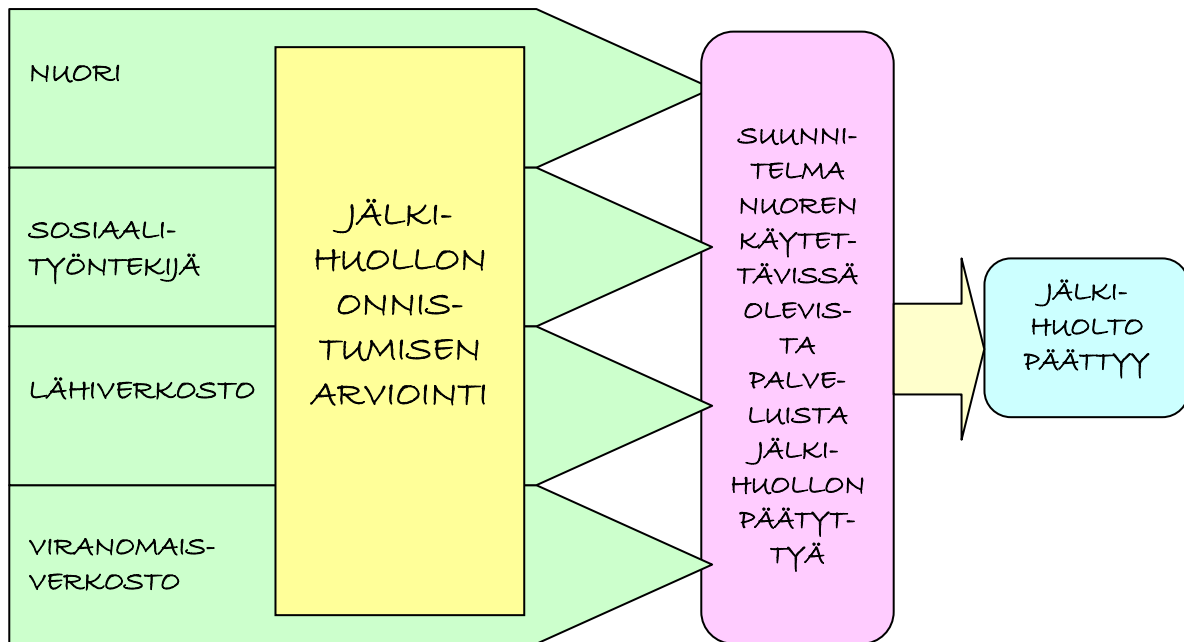
- nuori
- sosiaalityöntekijä (työpari)
- sijaishuoltopaikan edustaja / omaohjaaja
- perhetyöntekijä, jos roolia
- tukihenkilö, jos roolia

- muita nuorelle tärkeitä läheisiä tai viranomaisia
- huostassapidosta päättäminen
- jälkihuoltopäätös
- Nuoren tarpeita ja toiveita vastaava suunnitelma tukitoimista ja palveluista jälkihuollossa (lomake)
 - ✓ psykososiaalinen tuki,
 - ✓ asumisen järjestäminen ja tukeminen,
 - ✓ taloudellinen tuki,
 - ✓ terveydenhuolto, terapiapalvelut
 - ✓ koulutuksen ja työelämän tukeminen,
 - ✓ itsenäistymisvalmiuksien tukeminen
 - ✓ harrastusten tukeminen
 - ✓ tukihenkilö- tai perhe
 - ✓ perhetyö
- Suunnitelma lähiverkoston tukemiseksi ja vastuuttamiseksi
- Vastuunjako ja aikataulut
- sosiaalityöntekijä kirjaa

NUOREN JA LÄHIVERKOSTON TUKEMINEN**ARVIOINTIPALAVERIT**

- Jälkihuollon aikana noin 4-6 kuukauden välein, tarvittaessa useammin
- Ajankohta sovitaan suunnitelmapalaverissa, tarvittaessa nuori tai sosiaalityöntekijä kutsuu aikaisemmin.
- nuori ja perhe
- sosiaalityöntekijä (työpari)
- sijaishuoltopaikan edustaja / omaohjaaja
- perhetyöntekijä, jos roolia
- tukihenkilö, jos roolia
- muita nuorelle tärkeitä läheisiä tai viranomaisia
- Arvioidaan jälkihuoltosuunnitelman toteutumista ja tukitoimien tarpeenmukaisuutta ja riittävyttä
- Tarvittaessa tehdään uusi suunnitelma
- Vastuunjako ja aikataulut
- sosiaalityöntekijä kirjaa

JÄLKIHOULLON PÄÄTTYMINEN JA LOPPUARVIOINTI**LOPPUPALAVERI**

Sosiaalityöntekijä kutsuu koolle viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta.

- nuori ja perhe
- sosiaalityöntekijä (työpari)
- perhetyöntekijä, jos roolia
- tukihenkilö, jos roolia
- muita nuorelle tärkeitä, jälkihuoltoprosessissa mukana olleita läheisiä tai viranomaisia

- Arvioidaan jälkihuollon onnistumista ja tukitoimien tarkoituksenmukaisuutta ja riittävyyttä nuoren itsenäistymisen tukemiseksi (Mun Stoori-kortit, Vahvuuskortit)

- Arviointia tekevät kaikki osapuolet
 - ✓ nuori
 - ✓ sosiaalityöntekijä(t)
 - ✓ läheisverkosto
 - ✓ muut viranomaiset

- Tarvittaessa nuorelle tehdään suunnitelma jälkihuollon päättymisen jälkeen käytettävissä olevista palveluista ja tukitoimista ja ohjataan palveluiden piiriin.

- sosiaalityöntekijä kirjaa

JÄLKIHOULLTO PÄÄTTYY

JÄLKIHUOLTOSUUNNITELMA (itsenäistyvä nuori)
Haapajärven kaupunki / sosiaalityö

Asiakas _____

Sosiaalityöntekijä(t) _____

Nuoren sijoituspaikka ja -aika _____

Päivämäärä, paikka ja osallistujat

Nuoren lähiverkosto

Nuoren viranomaisverkosto

Jälkihuollon yleinen tavoite

Yhteistyö sijaishuoltopaikan kanssa jälkihuollossa

JÄLKIHOULLON TOTEUTUS

(tavoitteet, nuoren käytettävissä olevat tukitoimet ja palvelut, vastuun- ja työnjako)

ASUMINEN (miten nuoren asuminen on järjestetty jälkihuollossa, asumisen tukeminen)

TALOUDELLINEN TUKI (itsenäistymisvarat, toimeentulotuki)

ITSENÄISTYMISSVALMIUDET / ARJEN TAIDOT (tuki ja ohjaus)

KOULUTUS / TYÖELÄMÄ (hakeminen, tuki ja ohjaus, taloudellinen tuki)

TERVEYDENHUOLTOPALVELUT (erityispalvelut, terapia)

HARRASTUSTEN TUKEMINEN

TUKIHENKILÖ / TUKIPERHE

MUUT PALVELUT / TUKITOIMET

Nuoren erityistoiveet jälkihuollosta

Nuoren tapaamiset / yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa

NUOREN LÄHIVERKOSTON TUKEMINEN / YHTEISTYÖ LÄHIVERKOSTON KANSSA

(tavoitteet, tukitoimet ja palvelut)

Arviointipalaverin ajankohta ja osallistujat

Allekirjoitukset
